ראדאמער-קעלצער לעבען

Radom, dnia 28 października 1932 r

ראדאם, פרייטאג כ׳ח תשרי תרצ״ג

Redakcja i Administracja
Radom, Szwarlikowska 20

Oddział w Kielcach.

אנאנסען - פרייז:

אין מילימעטער שורה: פארן טעקסט 40 גר.
„ „ „ „ אין „ 60 „
„ „ „ „ נאכ׳ן „ 25 „
די 1-טע אין לעצטע זייט ענטהאלטען
8 שפאלטען
אין טעקסט 4 „

הננו מביעים את רגשי השתתפותנו בצערם של אחינו תל-חי

מרדכי וישראל גרטנר

למות עליהם **א ב י ה ם** נ״ע

בעבודתם הנמרצת למדינה היהודית על שתי עברי-הירדן תמצאו תנחומין

י. סובה, י. רוטמן, ז. סובלמן מפקידת „ביתר"
מ. סמלסון, י. בילסקי, א. מלקוסמן ברית „הצהר"
ספריה

Kol. IZRAELOWI GERTNEROWI
wyrazy współczucia
z powodu śmierci

JEGO OJCA

wyrażają
Koleżanki i Koledzy
z ławy szkolnej

כוס תנחומין לכם אחינו תל - חי!

ישראל ומרדכי גרטנר

למות עליכם

א ב י כ ם

צערכם — צערנו!

התזמרת אצל „בית׳ר"
פרופ. גיסער, מנהלי י. לחין

מיר דריקן אוס דעם טיפסטען מיטגעפיהל די ברידער גערטנער

צוליב דעם פריהצייטיגען טויט פון זייער פאטער

חיים יונה גערטנער

אדעלא מאלקוסמאן, רוזשע וויגאדזקא,
מאניא ראיאל, בנימין קארמאן.

דינסטאג דעם 1 ליסטאפאד (פ׳נח) יום 6 אזייגער אוונט
אין אייגענעם לאקאל (טראגוטא 52) קומט פאר

די אלטגמייני פטרזאמלונג

פון די מיטגלידער פון דער געזעלש. „עזרה" מיט פאלגענדען טאג ארדנונג:

1) עפענען די פערזאמלונג
2) וועהלען א פארזיצענדען
3) בעריכט פון דער פערוואלטונג
4) „ „ קאסע
5) „ „ רעוויזיאנס קאמיסיע
6) דיסקוסיע איבער די בעריכטען
7) וועהלען א פערוואלטונג
8) „ „ רעוויזיאנס קאמיסיע
9) פרייע פארשלאגען

פערוואלטונג
פון דער געזעלש. „עזרה" אין ראדאם

אנו משתתפים בצערכם העמק

של חברי הועד הספריה ע״ש יצחק גרינבוים

מר חיים קוזלובסקי וישראל גרטנר
במות עליו גיסו במות עליו אביב

ר׳ חיים יונה גרטנר ע״ה

בעבודתם על השדה התרבותי ימצאו נחומים

הועד של הספריה
ע״ש יצחק גרינבוים בראדום

ענטשולדיגונג.

אין שייכות מיט דער אויסגעפיהרטער עקסמיסיע איבער מיר דורך מיין בעל-הבית ה׳ **נתן גאטליעב** בין איך מודה, אז דאס איז געשעהען צוליעב מיין שולד ווייל איך האב מיך נישט צוגעפאסט צום פסק פון דער דין תורה, וועלכע איז פארגעקומען ביי הרב טייטעלבוים מפה. איך ערקלער, אז איך האב יעצט צו ה׳ נתן גאטליעב קיין שום טענה נישט און בעט איהם איבער פאר אלע בעליידיגונגען.

מיט כבוד

ישראל דוד זילבערבערג לאקאטאר פיאסקי 28

POTRZEBNY od zaraz
MŁODY CHŁOPIEC
w wieku od 15 do 17 lat
jako GONIEC

Zgłaszać się
do „TOZU" (Traugutta 45) od 1 ej do 2 ej p. p.

ענטשולדיגונג

מיר ענטשולדיגען זיך פאר׳ן ג. פאעזעס פון דער ספולקע פון די יודישע מעכאנישע בעקעריי **אבא האך** פאר איהם בעליידיגען אין א זעהר אויפגערעגטען צושטאנד. דאס זעלבע וועט זיך שוין נאך אמאל נישט איבער׳חזר׳ען.

מיט אכטונג

לייזער און רחל בארענשטיין (בוזשניצנע 5)

טוריסטן-עקסקורסיעס
קיין ארץ-ישראל
אויף גוטע און בעקוועמע בעדינגונגען
ארגאניזירט
„למען תוצרת הארץ" ווארשא, לעשנא 4 ח. 6

אַרבייט פאַר יודען!

רעכט אויף אַרבייט. א סך איז שוין געשריבען און גערעדט געוואָרען דעריבער. לײדער ביז יעצט איז נאָך די אָנגעוועהטאָגסטע פראגע נישט געלעזט. דער וועלט-קריזיס געהט מיט ריזענגע טריט פאָראויס. פערהאַן אפילו אָפּטימיסטען. וועלכע האַלטען. דאָס דער קריזיס נעהמט אָט שוין א סוף. אין לעבען אָבער פיהלט מען קיין שום פערלייכטערונג נית, פערקעהרט, די לאַגע אויפ'ן וועלט-מאַרק פערערגערט זיך. אין דעם פּראָבלעם. וועלכער רופט זיך וועלט-קריזיס, פערנעהמען מיר יודען צום בעדויערען דעם סאַמע אויבען אָן.

מיר יודען, אלס קליינבירגערליכער עלעמענט, פיהלען דעם קריזיס אין דעם גאַנצען פערנעהם.

אין דער צייט. וואָס ביי אנדערע פעלקער פיהלט זיך אַן אַרבייטסלאָזיגקייט —האָבען מיר יודען צו פערצייכענען אַרבייטסלאָזיגקייט און פרנסה'לאָזיגקייט.

דער יודישער האַנדווערקער און סוחר ווערט איינציגווייז אַרויסגעשטויסען פון זיין עקאָנאָמישע פּאָזיציע דורך די גרויסע קאַרטעלען און די ראַציאָנאַליזירטע אינדוסטריע - אונטערנעהמונגען, מיט וועלכען יעדע אַרט קאָנקורענץ איז כמעט ווי אונמעגליך.

און דער יודישער פּראָלעטאַריאַט — צי עקזיסטירט היינט צו טאָג אַ יודישער פּראָלעטאַריאַט? די תשובה וועט געוויס זיין א נעגאַטיווע. עס עקזיסטירט אַן'אַרבייטסלאָזער פּראָלעטאַריאַט, וועלכער האָט קיין שום אויסזיכטען אויף אַ בעסערען מאָרגען. זיין לאַגע איז מעהר ווי טרויעריג.

אין דער גאַנצער וועלט ווערען אונטערנומען שריט צו לינדערען דעם קריזיס. צו בעשעפטיגען אַרבייטסלאָזע, צו העלפען דעם האַנדעל און קליין אינדוסטריע. אויך ביי אונז אין פּוילען ווערט דאָס זעלבע געטוהן.

צי נעניסען אויך מיר יודען פון די פאָנדען, וועלכע ווערען ספּעציעל צו דעם ציעל געשאַפען?

די תשובה איז לײדער נישט קיין פרעהליכע. די יודישע מאַסען זענען תמיד דער צד הנחבע, דער געטאָדערטער, עס העלפט נישט אונזער פאָדערן. מיר בלייבען תמיד דער פּאַסיווער עלעמענט

די לאַגע איז זעהר אַ ערנסטע. די גרויסע מחנה פון יורדים פערגרעסערט זיך. עס פאָדערט זיך גרויסע אַנשטרענגונגען פון דער געזעלשאַפט, בכדי כאָטש אין דער מאָס וואָס ס'איז מעגליך עפּעס צו טהון. עס פאָדערט זיך אַ קאָנסטרוקטיווע הילף, וועלכע קאָן אָבער נישט אָבגעלעגט ווערען. מיר מוזען אַרויס מיט דער לאָזונג פון „וחי אחיך עמך„, ד.ה. דיין ברודער מוז לעבען מיט דיר. אָדער פון דיר.

מיר מוזען אדורכפיהרען א גרויסע אויפקלערונגס-אַרבייט צווישען די יודישע פאַבריקאַנטען, סוחרים און האַנדווערקער וועגען שאַפען אַרבייט פאַר יודען. בעשעפטיגען יודען! מיר גיבען זיך אָב א דין וחשבון פון די גרויסע שוועריגקייטען, וועלכע אינזערע אינטערנעהמונגען וועלען מוזען אדורכמאַכען, אָבער פערפאַלען. — אַנדערש איז אבדנו!

עס דרעהען זיך אַרום יונגעלייט, וועלכע ווילען נערן אַרבייטען — אָבער קיין אַרבייט איז פאַר זיי נישטאָ. אמאָליגע צייטען פלעגט מען קוקען מיט א קרום אויג אויף א בעל מלאכה, היינט איז די לאַגע אַנדערש.

זאָלען די יודישע אַרבייט-געבער זיך די זאַך נישט נרינגשעצען, זאָלען זיי בשעת מעשה, ווען ס'וועט זיך געפונען א פרייער פלאַץ נישט קלערען. אז יענער איז א בעל-הבתיש קינד. ווי אזוי זאָל איך איהם געבען די ברודיגע, אָדער שווערע אַרבייט,

יעדער אַרבייט, אָהן אונטערשיעד, ריין צו ברודיג. שווער צי לייכט. אלעס פאַר אונזערע הונגעריגע און נויט-בעדערפטיגע און טאָמער וועט זיך ביי אייך אריינגנב'נען א חשד, צי דער יוד וועט קענען אויספיהרען די אַרבייט, טאָ ניט א ווענד אייער בליק נאָך א"י. אויך אמאָל האָט מען געהאַט א קלער, אויב יודען טויגען צו אַרבייט. און וואָס האָט האָט זיך אַרויסגעוויזען? יודישע הענד האָבען א לאַנד געשאַפען, יודישע הענד האָבען א לאַנד אויסגעבויט, אלע צווייגען פון אַרבייט בעהערשט. נישט נור אַרבייטער, נור אפילו געוועזענע קרעמער און „שטעקעלע-געהערי" האָבען וויסענישען צו פרוכטבאַרע פעלדער פערוואַנדעלט, טהוט א קוק אין בני ברק נחלת יעקב און אנדערע חסידישע מושבים, וועט איהר זעהען. מענשען וועלכע האָבען קיינמאָל נישט געוואוסט וואָס אַרבייט איז האָבען זיך מיט די נעגעל אין באָדען איינגעגעסען. אפילו גרויסע אַראַבישע נאָטאַבלען און עפענדים גיבען גערן אָבער דאָס בויען הייזער יודען, וויסענדיג, דאָס דעם יוד דאַרף מען נישט היטען און די אַרבייט ווערט געוויסענהאַפט אויסגעפיהרט, דעריבער זאָלט איהר קיין פחד נישט האָבען. די אַרבייט וועט בעשטימט זיין א צופרידענשטעלענדע.

ביי א ביסעל גוטען ווילען קאָן מען נאָך ביי די יעצטיגע שווערע בעדינגונגען בעשעפטיגען אייניגע הונדערט יוד. אַרבייטער, א קליינע צאָהל אפשר, אָבער א גרויסער אָנהויב.

ווען מיר זאָלען אפילו אין די יוד. אונטערנעהמונגען איינפיהרען דעם נומערוס קלאַוזוס - סיסטעם וואָלטען מיר אויך בעקומען א שעהנע צאָהל יודען. זאָל אָבער די יודישע אַרבייט נישט זיין פאַר אונז קיין נומערוס נולוס. דאָס דאַרפען די יודישע אַרבייט'ס - געבער נערענקען.

יודען בעטען אַרבייט. יודען ווילען ווערען פּראָדוקטיוו. יודען ווילען האָבען א חלק אין דער אינדוסטריע, יודען ווילען מיטהעלפען בפועל דאָס שאַפען דעם וואוילשטאַנד פאַרן לאַנד, זאָלט איהר יודישע אַרבייטס געבער גוט אדורכטראַכטען די זאַך, אָביעקטיוו, ערנסט און ווען ס'וועט נאָך צוקומען דערצו דער נאַציאָנאַלער מאָמענט—דאַן זענען מיר זיכער דאָס די זאַך וועט געקרוינט ווערען מיט ערפאָלג.

דער הונגער און הילפסלאָזיגקייט האָבען זיך שוין אריינגעריסען אין די רייהען פון מיטעלשטאַנד, טויזענדער פאַמיליעס-שפּייזער זוכען אַרבייט, א גראָשען צו פערדינען, כדי צו שטילען דעם הונגער פון זייער ווייב און קינדער.

וועט איהר נישט מיטטראָגען אייער בעשטייערונג אין דער פאָרם פון געבען זיי בעשעפטיגונג אין אייער אונטערנעהמונגען? מיר וואַרטען אויף מעשים.

די יודישע פאַבריקאַנטען און סוחרים האָבען דאָס וואָרט...

ב. ע—ל

אַראָפּגענומען דריי הויקערס.

(א מאָנאָלאָג פון א יוד וואָס האָט טעכטער)

– איהר פרעגט מיך, פאַניע, וואָס איז די מעשה, וואָס כ'בין עפּעס פּלוצלינג געוואָרען אזא פאַרברענטער ציוניסט און אזוי שטאַרק פערקאָכט אין ארץ-ישראל? — פאַרוואָס. פרעג איך אייך צוריק, זאָל איך נישט זיין פאַרקאָכט און ליב האָבען ארץ-ישראל, אז זי האָט געקאָנט ביי מיר אין אזא קורצער צייט אַראָפּנעמען דריי הויקערס פון פּלייצע? איהר קוקט מיר אָן? איהר פערשטייט נישט, זאָגט איהר, וואָס איך מיין מיט דעם. וואָס איז דאָ פערהאַן צו פערשטעהן! איך האָב געהאַט דריי טעכטער בתולות. איינע העכער מיט א קאָפּ פאַר דער אנדערער, - האָבען זיי אלע דריי, א דאַנק ארץ-ישראל, חתונה געהאַט...

איך בין שטענדיג אַרומגעגאַנגען צוליעב זיי. אָט צוליעב די מיידען, אָהן א קאָפּ, נישט געשלאָפען קיין נעכט און אלץ געקלערט: וואָס קען זיין דער סוף מיט זיי? קיין געלד אויף נדן פאַר זיי האָב איך נישט געהאַט. ווארום פון וואַנען זאָל א בעל-מלאכה ווי איך פרעג איך אייך, האָבען געלט, אַז בסך הכל מאַטער איך קוים אויס די חיונה? אויסגעבען זיי דאָ אָהן נדן – אויף דעם איז געוויס נישט נעמען וואָס צו וואַרטען, הגם זיי זענען אלע דריי געווען נישט קיין מיאוסע... ווייל, פאַרשטייט איהר מיך, א ליאָדע פאַרדריפּעטער בחור, ווייל היינט נור געלד, און גישט חליה אויף זלאָטעס נערעדט נור אויף דאָלאַרען. . יעדער שלאָק, יעדער טויגעניכטס. וואָס קען נישט פערדינען א גראָשען הייסט זיך אָבוועגען מיט גאָלד גלייך... און דאָ גייט אוועק א יאָהר פאַר א יאָהר און זיי די מיידען וואַקסען און וואַקסען אין די אויגען ווי אויף הייוון, אז כאָטש נעמט און פירט זיי אלע דריי אין איין טאָג צו דער חופה... האָט מיר גאָט אָנגעזעהן מיין צער און געשיקט מיר די רפואה פאַר דער מכה — ארץ ישראל!..

זיי זענען אלע דריי קיין ארץ-ישראל אוועקגעפאָהרען... נור מיינט נישט, פאַניע, אז עס טוט זיך אזוי גיך, ווי עס רעדט זיך. פריהער איז אוועקגעפאָהרען אהין דאָס עלטערע מיידעל. און נישט אזוי לייכט ווידער איז זי געפאָהרען. זי איז א פריהער אָבגעווען דריי יאָהר ווי זיי רופען דאָס א „חלוצה". געצויגען טאָג און נאַכט אינם חלוצישען „לאָקאל". ווי עס הייסט ביי זיי דער „חדר-מיוחד" וואו זיי קלייבען זיך צונויף אלע טאָג, נעפאָהרען אויף „הכשרה". ווי זיי האָבען דאָס א נאָמען געגעבען דאָס הייסט, צוגעוויינען זיך צו שווערער פּראָסטער אַרבייט; אָפּגעוואַלגערט זיך גאַנצע זעקס חדשים ווי אויף א באַהן-סטאַציע, געאַרבייט דאָרט אין א טאַרטאַק, געשלעפט גלייך מיט די בחורים שווערע קלעצער און געהאָרעוועט ווי א גוי... און ערשט נאָכדעם אז זי איז געקומען צוריק פון דער „הכשרה", דאָס הייסט אז זי האָט זיך שוין אויסגעלערענט צו לייענען און פאַרשוואַרצט ווערען, — האָט זי שוין גענומען און געמעגט פאָהרען קיין ארץ-ישראל... נור איין „קליינינקייט" האָט נאָך געפעלט דערצו: געלד אויף רייזע-הוצאות. וואו-זשע נעמט מען? א קיצור, כ'וועל אייך, פאַניע, נישט מעריך-ימים זיין: איך האָב אָנגעליגען, פערזעצט אלצדינג און פערענגט זיך איבערן האַלז און געשאַפען פאַר איהר געלד אויף הוצאות. זי איז אַוועקגעפאָהרען און כ'האָב געמאַכט די ברכה...

אויף א בעזוך אין ראדאמער „קיבוץ" פון „החלוץ"

אין א טייל שטעדט אין פּוילן, מערסטענטייל אין אינדוסטריע צענטערס עפענען זיך פונקציען פון החלוץ און „השומר־הצעיר", וואו יונגע מענשן, מיטגלידער פון די אָרגאַניזאַציעס, פערברענגען עטליכע חדשים אויף אזוי גערופענע „הכשרה" אין א קיבוץ.

אין ראדאָם אלס אינדוסטריע־צענטער געפינט זיך שוין א סך חדשים א קיבוץ מתחילת אין פּאָרשטאָדט זאַקאָוויק, לעצטענס א דאַנק דעם אָפּפערוויליגקייט פון די פאמיליע מרגליות האָט דער קיבוץ זיך איינגעאָרדנט אין הויז אויף מלעטשנאַ. אָהן מאַטעריעלן נוצן האָט די פאמיליע מרגליות אָבגעגעבן איינינע צימערן, ראָס האָט א ווינציגע בעדייטונג פאר דער ענטוויקלונג און בעקוועמליכקייט פון קיבוץ, ווייל אין שטאָדט איז לייכטער צו בעקומען ארבעט א.ד.גל.

אין ערשטען טאָג סוכּות, ס'ווילט זיך עפּעס בעזוכען די געסט פון עטליכע צעהנדליג יונגעלייט און מיידלעך, וועלכע האָבען פערלאָזט פאמיליע און נאָהנטע געטריבען פון איידעאל פערצובריינגען זיך צו רעאליזירען א געדאַנק פון ארבעטען און בויען. יום־טוב. אלע מיטגלידער פון דעם קיבוץ, וואָרשיינליך, פריי פון ארבעט געפונען זיך אויפ'ן ארט. די פּאַסענדע צייט דערצו.

כ'האָב זיך טאַקי נישט גענארט. גראָד איז געוועזען מיטאָג־צייט, אלע ווענען געווען אויפ'ן אָרט. אויפ'ן הויף נומער 4 מלעטשנא הערשט א רוהיגקייט נאר פון א קליין האלב איינגעפאַלענע הייזעל דערטראָגען זיך קולות פרעהליכע, ציפרידענע. כ'דערנעהנטער זיך צום פּאָרהייזעל, לויטן דאָרפּישען סטיל. מיין בליק בעגעגענט זיך מיט אויגען פון א יונגערמאַן פון א יאָהר עטליכע און צוואַנציג, א פּנים א אָבגעפּרענטס פון דער זין, א געזונטע ברוינע הויט־קאָליר. אנגעטוהן אין א ווייס כּפּאָרט־העמדעל אָהן ארבעל. אין דער האַנד האַלט ער א טעלער און א שטשאָרקע. לויט דעם געוואוינטען בעגריף אונזערען האַרמאָנירט עפּיס נישט אזא פּנים מיט אזא פונקציע. דאָס אינטריגירט מיך און כ'גיי צו נעהנטער.

לויט דעם אָנגענומענעם נוסח בעט איך די ערלויבעניש צו בעזוכען די שטוב. כ'בין זיך משער, אז דאָס איז די קעך און גלייכצייטיג די עס־שטוב

דער יונגערמאַן אויף א מינוט אפילו הערט נישט אויף זיין ארבייט, ער ערפילט זיין פליכט, דערלאַנגענדיג דעם אָבגעווישטען טעלער די נעבען איהם שטייענדע פרוילין דארויף אויפצוגעבען עסען.

לעבענס ברויט ווערט דערלאַנגט צום טיש, איינציגווייז ווערט דער טיש פערפילט מיט טעלער'ס, אָבער נישט אזעלכע עסענט וואָס איך האָב ערוואַרט צוליעב דעם טראַדיציאָנעלען יום־טוב. קיין צייכען פון ווייסע חלה, צי פיש א. ד. גל. ס'האָט מיך אביסעל געוואונדערט, אבער דאָס מיידעל אין דער קין־שירץ וועלכע דערקוקט אין מיר מיין פערוואונדערונג הויבט אָן מיט מיר שמועסען. נישט פערלירענדיג קיין צייט און ארבייט. גיט זי מיר צו פערשטעהן. אז אבוואָהל די יום־טוב מאכלים זענען נישט דאַ, אָבער די שטימונג איז יאָ דאָ און קודם כל זענען זיי צופרידען וואָס אין דער לעצטער וואָך האָבען זיי אלע געהאַט ארבייט...

דאָס פערברענגען אין קבוץ זאָגט זי האָט דעם צוועק פון דערקענען דאָס לעבען און מיטמאַכען אלע שוועריגקייטען, דאָס איז דער היפוך צו די היימען וואו פילוויינג יעדער איז בעזאָרגט ווער מעהר ווער ווייניגער. אין קבוץ קומען מיר זיך פּאַרבעדייטען צו אנאנדער אָרט לעבענ'ס־שטייגער — רעדט זי מיט א זכערען טאָן־מיר ווילען איבעררייסען די אלטע לעבענס פאָרמען מיר ווילען ארבייטען און בויען אונזער „ארץ" אויף נייע יסודות, מיר קומען זיך צוזאַמען אין אזא פונקט פון פערשידענע שטעדט און שטעדלעך צווישען זיך פרעמדע, אָבער מיר האָבען איין און דעם זעלבען צוועק: א רוהיג לעבען, ארבייטען און שאַפען... מיר קומען אין קיבוץ אָהן א גראָשען געלד אין טאַש. מיר שעמען זיך נישט און עס שרעקט אונז נישט וועלכע ס'אין ארבייט ס'זאָל נישט זיין און מיר ווערן נישט ענטוישט און צוריקגעהאַלטען.

איהר זעהט — זעצט פאָר די זעלבע היינט איז מיין דיזשור אין קוך, ס'אַרט מיך אזוי נישט ווי ס'האָט מיך נישט געאַרט נעכטען צו ארבייטען אין א פאבריק פון ליכט, צי א אנדער מאָהל ביי א אנדערע ארבייט, אזוי איז מיט יעדען איינציגען פון אונז און ביטע קוקט זיך טאַקי איין אין די פּנים'ער פון די חברים מיינע, דערקענט זיך אין זיי די מינדערסטע נישט צופרידענהייט דריקט זיך אויס אויף זייער פּנים א מין בענקונג צו די פיין געגרייטע טישען אין די היימען ביי זייערע עלטערן?

געזונטע קולות פון פרייליכען געלעכטער פון די זיצענדע ארום טיש דערגרייכט צו מיר, פון יעדען קול פיהלט זיך א רוהיגקייט...

נישט לאַנג דויערט די מיטאָג סעודה, נאָך אמאָהל הער איך פון דיזשורירענדען קעלנער דעם אויסרוף „געבען נאָך ברויט". דאָס קאַרגט מען נישט...

כ'פערהאַלט א פאַרבייגעהענדען בחור מיט שיינע געזיכט'ס שטריכען. ער איז נישט פערנומען מיט ארבייט. כ'קניפּ אָן מיט איהם א געשפּרעך. געקומען איז ער פון בידגאָשטש. ער פערברענגט שוין דאָ איינינע חדשים. שוין אין די נאָהנסטע טעג פערלאָזט ער דעם קיבוץ ער בעקומט א סערטיפיקאַט אויף צו פאָהרען קיין ארץ ישראל, ער פאָהרט צוריק אהיים בכדי צו ערלעדיגען וואָס איז פערבינדען מיט דער נסיעה קיין

ברוך ספּטרני!

וואָסזשע איז מיט איהר געוואָרען דאָרט, פרעגט איהר? — טאַ כאַפּט א קאַרשט נישט. אָט דאָס טאַקע וויל איך אייך דאָך דערצעהלען. אז זי איז א הינגעקומען, איז זי גלייך אריין, ווי זיי רופען עס דאָרט אויף לשון קודש אין א „קבוצה", דאָס הייסט א קאָמפּאַניע אזעלכע פון בחורים און מיידלעך, וואָס ארבעטען צוזאַמען און לעבען צוזאַמען. אין האָט זיך געשטעלט ארבייטען אין א „פּרדס", ווי דאָס הייסט דאָרט אויף זייער לשון — דאָס איז אזא מין סאָד, וואו עס וואַקסען אַפּעלסינען און אתרוגים. אין אלע איהרע בריוו א היים האָט זי געהאַלטען אין איין שרייבען, אז זי איז זייער צופרידען און פיהלט זיך דאָרט אין ארץ־ישראל, זייער גוט און אז עס איז קוים אריבער א יאָהר, בעקומען מיר איינמאָהל פון איהר פלוצלינג א בריוו מיט א מזל־טוב. וואָס? זי איז געוואָרען א כלה. און פאר וועמען מיינט איהר?

פאר א רייכען בחור - פאר א זוהן פון א רייכען קאָלאָניסט! און אין דריי חדשים ארום — ווידער א מזל־טוב: זי האָט שוין אין א גוטער שעה חתונה געהאַט.

אָט־אזוי, פּאַניע, האָט ארץ־ישראל אָהן א גראָשען געלד אראָבגענומען ביי מיר דעם ערשטען און גרעסטען הויקער פון פּלייצען...

דערהערט אזא מעשה, איז זיך מיישב דאָס צווייטע מיידעל מיינע — זי האָט אויך חשק אוועקצופאָהרען קיין ארץ־ישראל. זי, די צווייטע, איז שוין געווען א „שומרת", ווי זיי רופען דאָס, און פלעגט אוין אָבליגען גאַנצע טעג און נאַכט אין לאָקאַל זייערען. וואָסזשע האָט זי געטוהן? קודם כל איז זי אויך אוועק אויף „הכשרה", שוין נישט אין טאָמאַשאָק ביי קלעצער, נור ערגעץ אין א גרויסער ציגעלניע ביי א יודן; אָפּגעוואַלגערט זיך דאָרט אויך א האַלב יאָהר, געשלעפּט ליים און ציגעל. געהאָרעוועט און געפּראַצעוועט ווי א פויער און איז אראָבגעקומען א פּאַרהושכטע, א פערשוואַרצטע און א פערברענטע, אז ס'איז נישט געווען צו דערקענען איהר... זי איז אָבער געווען צופרידען. און באַלד נאָך איהר צוריקקומען פון דער הכשרה האָט זי ווידער גענומען פערוואַרפען און באָמבאַרדירען דער עלטערער טאָכטער מיט בריוו זי זאָל איהר אויך אריבערנעמען אהין. און כך הוה! זי האָט איהר געשיקט א „דרישה, ווי עס הייסט דאָרט ביי זיי די ארויספאָדערונג־פּאַפּירען מיט 10 פונט אויף הוצאות. זי זאָל צו איהר קומען. די שמחה איהרע איז געווען גרויס אין הימעל. און ס'האָט נאָכדעם לאַנג נישט געדויערט און זי איז אָוועקגעפאָהרען. זי איז דאָרט ווי די עלטערע טאָכטער. אויך אָנגעקומען אין א „קבוצה" און געשטעלט זיך ארבייטען אין א פּרדס. און אויך זי האָט נישט אויפגעהערט צו שרייבען אין אלע איהרע בריוו, צו אונז, אז ט'איז איהר גוט און זי פילט זיך דאָרט גליקליך.

בקיצור, כ'וועל אייך לאַנג נישט בריידען, ס'איז נישט אוועק קיין האַלב יאָהר צייט, דערהאַלטען מיר פּלוצלינג אין אומגעריכט פון איהר א בריוו, אז ס'איז ביי איר מיט מזל געווען תנאים מיט זעהר א לייטישען בחור, א געוועדיגטען, א דאָקטאָר אזעלכער, וואָס ארבייט אינאיינעם מיט איהר אין דער „קבוצה". און קורץ נאָכדעם — ווידער א בריוו: זי בעט אונז שוין אויף דער חתונה...

איז אָט אזוי, ווי איהר הערט, פּאַניע, האָט ארץ־ישראל ביי מיר אראָבגענומען פון פּלייצע אויך דעם צווייטען הויקער!..

איצט איז מיר נאָך געבליבען דער דריטער הויקער. דאָס הייסט, דאָס דריטע מיידעל. די יונגסטע, די מוזינקע זי איז שוין געווען ווידער א רעכטע „פּועלי־ציוניסטקע", ווי זיי רופען זיך (עס איז דאָ פאַרהאַן צווישען זיי, פערשטעהט איהר מיך, אי „רעכטע, אי „לינקע"). און פלעגט אויך אָפּליגען גאַנצע וואָכען אין לאָקאַל. דערהערט, אז אויך די „צווייטע" האָט דאָרט חתונה געהאַט, האָט אויך די דריטע אָנגעהויבען ארבייטען, אז זי וויל גאָר קיין ארץ־ישראל... און דאָ גאָר קומט פּלוצלינג איינמאָל אָן א בריוו פון ביידע טעכטער, אז זי זאָל טאַקע וואָס גיכער צו זיי אהינקומען, — זיי האָבען

ארץ-ישראל.

רעדענדיג אזוי מיט איהם דערצעהלט ער מיר, אז ער האט דא פערברענגט חדשים, נעוועזען בעשעפטיגט אין א גארבעריי, אין די ליכט פאבריק פון קארמאן, געארבייט שווער, אבער ער בעדויערט גישט. ביי וואס ארבייטען און וואו ארבייטען איז קיין נפקא מינא אלץ ווערט דא געטון מיט א סדר, יעדען אווענד ווערט אויסגעארבייט א פלאן פון יעדענס אויפגאבע אויפ'ן צווייטען טאג. קיינער פון אונז וויל נישט אויסמיידען דאס שווערע, מיר טוען דאס נישט אויס צוואנג, מיר ווילען ארבייטען, דער וועלכער וויל עס נישט האט ביי אונז נישט קיין פלאץ. אזא פערזאהן ווערט אפילו נישט פון אונז איגנארירט, אבער דער זעלבער אליין דערפיהלט דאס און פערלאזט דעם קיבוץ דאס איז שוין דער פרובירשטיין אז ראס איז נישט קיין פאסענר מאטעריאל קיין ארץ ישראל. אבער אזעלכע טיפען צו טרעפען אין קבוצים איז נישט קיין אפטע ערשיינונג. מיר האבן נאך אויפגאבען — דערקלערט מיר דער סימפאטישער יונגערמאן—מיט אונזער פערברענגען אין קיבוץ, מיר ווילען קאלעקטיוויזירען, מיר לערנען זיך ווי אזוי צוזאמענלעבען זיך מיט מענשען, וועלכע האבען איין און דעם זעלבען צוועק. אין די פרייע אווענד שעה'ן פון ארבייט, פערברענגען מיר אין אונזער סביבה. געמיינזאם טיילען מיר זיך מיט איינדריקען, ערפאהרונג, געגנזייטיגע בעמערקונגען און מיר פערשטייען זיך דעם ערשטען שריט האבען מיר געמאכט, כאטש ס'איז אונז אנגעקומען גענוג שווער. מעהרסטענטייל גייען ווילען פון אונזערע עלטערען וואס מיר האבען פערלאזט. מיר די עלטערע פון קיבוץ שטעהען שוין ביים שוועל פון פערווירקליכען אונזער אידעאל און מיר האפען אין די נאהנסטע וואכען וועלען מיר שוין זיין אין ארץ ישראל און דארטען אין די קביצות און קבצים וועלען מיר קאנטינואירען דעם המשך פון אונזער ווילען צו בויען ארץ ישראל אויף געזונטע יסודות.

איך פערפיהר נאר געשפרעכען מיט אנדערע, פון וועלכע כ'הער פילוויניג די דערקלערונגען מיטן פולסטען אפטימיום און בעזונדער מיט עטליכע זעהר סימפאטישע פריילינס פונם קבוץ מיט די לעצטע איז געשפרעך פערפיהר איך בכיון אויף דער טעמע וועגען די שוועריגקייטען פון פערלאזען היים און עלטערען. די לעצטע בעקלאגען זיך מעהר ווי די מענער אויף דעם קאמפף וואס זיי האבען אויסצושטיין אין זייערע היימען. די עלטערען ווילען פארט נישט מסכים זיין. ס'גייט זיי נאך לויט זייערע בעגריפען אין דער עפענטליכער מיינונג און בעשווערע; דעם ארויספאהר אין קיבוץ, נור די שטארקערע רייסען זיך ארויס. אבער זעהר א סאך קאנען נישט בייסטעהן דעם נסיון פון קאמפף און בלייבען אין דער היים.

פאר מיין אוועקגיין פון קיבוץ איז פארגעקומען א פאטאגראפישע אויפנאמע צוזאמען מיט'ן פרויען-קאמיטעט „וויזא" וועלכער פעראינטערעסירט זיך און שאפט ארבייט פאר די מיטגלידער פון קיבוץ. בעת דער פאטאגראפישע אויפנאהמע האט איין פריילין בכיון זיך אויסבעהאלטען און אויסגעמיטען צו זיין אויף דער פאטאגראפיע, כ'האב עס בעמערקט און זיך דערוויסט אז צוליב דעם חשש די פאטאגראפיע זאל נישט ווערען אויסגענוצט פאר א אילוסטרירטע ביילאגע פון א יודישע צייטונג, מעגליך די עלטערען וואלטען זיך אויף אזא פאטאגראפיע דערקענט און עפעס וויל זיך איתר נישט זיי רייצען...

ל. פיש—ן

לאמיר זיך פערזיכערן!

עטליכע ווערטאר וועגען דער איניציאטיוו צו גרינדען א לעבענס-פערזיכערונגס-געזעלשאפט אונטער נאמען „חסד ואמת" אין ראדאם

עטליכע אנגעזעהענע ראדאמער עסקנים האבען אין די לעצטע טעג געגעבען די איניציאטיוו צו ארגאניזירען אין אונזער שטאט אויף פעסטע פינאנסיעלע יסודות א לעבענס-פערזיכערונג'ס-געזעלשאפט לויט'ן מוסטער פון „חסד-ואמת" אין ווארשא, וועלכע זאל האבען די אויפגאבע, קודם-כל ענטקעגען צו קומען מיט א ענטשפרעכענדער אסעקוראציאנס-פרעמיע יעדע פאמיליע אין פאל פון טויט פון איהר'ס א מיטגליד, א פאטער, א מאן א. א. וו. וועלכער איז געוועזען אנגעשלאסען אין דער דערמאנטער געזעלשאפט ביים לעבען אלס אסעקורירטער, וועלכער האט נארמאל געצאהלט די אסעקוראציע-התחייבות'ן.

לויט'ן פראיעקט פון די איניציאטארען וועלען די דאזיגע אסעקוראציע-פליכטען זיין זעהר בעשיידענע און צוגענגליכע פאר די ברייטסטע פאלק'ס-שיכטען אזוי, אז יעדער נארמאל-בעמיטעלטער מענש וועט קענען פערזיכערען זיין פאמיליע אויפ'ן פאל פון טויט מיט עטליכע גילדענדיגען חודש אדער יאהר-אבצאהל.

אלס נעבען-אויפגאבען קומען אויך אין בעטראכט, דאס איינארדנען לויות אויפ'ן חשבון פון דער געזעלשאפט, ביים שטארבען פון גישט-פערמעגליכע מיטגלידער, דאס ענטקעגען קומען מיט באלדיגער הילף במשך די שלושים ארימע פאמיליעס, וועלכע בלייבען אהן מיטלען נאכ'ן טויט פון זייערע איינציגע שפייזער. ווי אויך דאס איינארדנען יאהר-יעהרליך הזכרות נאך די געשטארבענע, פערזיכערונג'ס-מיטגלידער און אנדערע אויפגאבען, אבהענגיג פון ענטוויקלונג און פערצווייגונג פון דער דערמאנטער געזעלשאפט.

אין ווארשא למשל האט די זעלבע געזעלשאפט א.נ. „חסד ואמת" וועלכע איז לעגאליזירט געווארען אין 1924 דורכ'ן „מיניסטעריום פאר ארבייט און געזעלשאפטליכער השגחה" — אנגעטראפען אויף גרויס אנערקענונג פון דער יודישער געזעלשאפט און איז במשך פון דער צייט צוגעוואקסען אלס איינע פון די ערשטקלאסיגע וויכטיגע אינסטיטוציעס, פרענגענדיג אויך צו א צוזאמענלעבען פון די מיטגלידער פאר וועלכע ס'זענען געשאפען איינענע בתי-תפלה, זייטיגע רעטונג'ס-עקספעדיציעס און אפערירענדיג מיט קאלאסאלע סומען פון וועלכע ס'ווערען אין יעדען בעזונדערן טויט-פאל געראטעוועט גאנצע פאמיליעס. ס'ווערן גלייך אויסגעצאהלט די פערזיכערונג'ס פרעמיעס אין דער הויך פון 10.000 זל.

און ווען עטליכע פערנונפטיגע עסקנים אין אונזער שטאדט טרעטען צו היינט צו שאפען עפעס ענליכעס אין ראדאם זאגען מיר, אז ס'איז „די ריכטיגע טאט אין דער ריכטיגער צייט" און ס'מוזען קומען „די ריכטיגע מענ-

שוין דארט פאר איהר א פארטיגען חתן. איינער א בחור אויך א נעבענדיגטער. א טעכניק, ווי זיי רופען אים, וועלכער נעהט אפט אריין צו אייגער פון די טעכטער אין שטוב, דערזעהענדיג דארט איינמאל דעם פארטרעט איירן. דער יונגסטער סאכטערס, הייכט דאס, איז זי איהם שטארק געפעלען געווארען אין ער וויל, אז זי זאל קומען אהין און ער וועט מיט איהר חתונה האבען. זיי שיקען פאר איהר אויך ארויס, שרייבען זיי אין בריוו, געלד אויף רייזע הוצאות. דערהערט ווידער דאס, האט זי גאר אנגעהויבען ברענען. וואס שייך ברענען — זי איז געווען גרייט כאטש מיט א „ראפלאן" אוועקפליהען קיין ארץ-ישראל. איז אבער א צרה — זי האט בשום אופן נישט געקענט קריגען קיין „טשארטיוויקאט". ווי דאס הייסט ביי זיי — דאס איז אזא מין „פאפיר" אהן וועלכער מ'לאזט קיין ארץ ישראל נישט אריין און נישט זיין דארט. און ווארטען אויף דער דאזיגער פאפיר וואלט זי געדארפט ביז משיח וואלט געקומען... וואס-זשע טוט גאט ברוך-הוא פאר א נס? דערוויסט זי זיך. אז פון ווארשע פארט אוועק אויף פסח א גאנצע קאמפאניע פון א פאר הונדערט מענשען אויף א „עקסקורסיע" ווי זיי רופען דאס, קיין ארץ ישראל הין-און-צוריק. און ווער עס פארט מיט דער דאזיגער קאמפאניע דעם לאזט מען אהין אריין אהן דער דאזיגער פאפיר. וואס-זשע טוט זי? נעמט זי און פערשרייבט זיך אין דער דאזיגער קאמפאניע. צאלט איין עטליכע הונדערט גילדען ריינע הוצאות אויף הין און צוריק (אפי מ'זאל איהר נאך דארט אריינלאזען האט זי געזאגט — צוריק וועט זי נישט קומען) און אין מיט דער קאמפאניע אוועקגעפאהרען.

א קיצור הדבר, כ'וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען. אין א חודש ארום נאך איהר אוועקפאהרען בעקומען מיר פון איהר א בריוו, אז זי איז געקומען בשלום קיין ארץ-ישראל. און אין צוויי וואכען ארום ווידער א בריוו, אז זי האט שוין חתונה געהאט און טאקע מיט דעם דאזיגען בחור, מיט'ן טעכניק, הייסט דאס. און אז צוליב דעם מעג זי שוין דארט בלייבען אויף שטענדיג. אויף אזא גיכע „שרפה" האב איך זיך גארנישט געריכט... נאר וואס געקומען — און שוין געשטעלט א חופה!.. אזעלכע וואונדער קען בעוויזען טאקע נאר ארץ-ישראל!..

אט אזוי, פאניע, האט ארץ-ישראל ביי מיר ארויסגענומען פון פלייצע אהן א פרוטה געלד איינס נאכ'ן אנדערען אלע דריי הויקערס...

איך זאג אייך — א טייער לאנד אט דאס ארץ ישראל, א גאלדענע מדינה! א כפרה פאר איהר, זאג איך אייך צען אמעריקעס!.. אין אמעריקע ווערען די היגע מיידלעך פערזעסען און א סך פון זיי קומען אהער אראפ זוכען דא חתנים. אין ארץ-ישראל — קומט אהין א היג מיידעל, כאפט מען איהר אויף ווי א מאלינעס, זי קריגט דארט באלד א חתן — און נאך וואס פאר א חתן! — און האט תיכף חתונה. נישט אומזיסט רופט מען איר „ארץ זבת חלב ודבש"! עס פערדריסט מיר נאר, וואס כ'האב נישט נאך א פאר מיידלעך... איהר האט דאכט זיך, פאניע אייך א טאכטער, א כלה-מיידעל. אט פאלגט מיך. סטארעט זיך און שיקט איהר אהין אוועק — און איהר ווערט פטור פון א הארב!...

נו, ווייסט איהר שוין איצט, פאר וואס כ'בין אזא פערברענטער ציוניסט און האב אזוי שטארק ליעב ארץ ישראל!...

יוסף ב—טש.

רעדען א לאקאלען געזעלשאפטליכען ענין

די ראדאמער יודישע געזעלשאפטלי-
כע טעטיגקייט האט שוין געשאפען איהר ספעציפישע טראדיציע פון נישט איינרייסען מיט קיינעם, איטער גאר פון צו להכעיס... פריהער פרובט מען אויס דאס ערשטע מיטעל פון נאכגיביגקייט פועל'ט דאס אויך נישט גיהט מען שוין איבער צום "להכעיסדיגען". וואס דאס קאן ברענגען איז לייכט צו פערשטעהן ובפרט ביי די אלגעמיינע [illegible] וואס בעהערשט שוין לאנג דאס יודישע לעבען אין ראדאם.

אנאליטיש בעטראכטען און ארויס-
ברענגען די סיבות. אז די, וועלכע שטעהען ביים רודער פון געזעלשאפט-
ליכע טעטיגקייט זאלען זיך פארט פער-
טראכטען צו וואס דאס קאן דערפיה-
רען, פאר מען אויך נישט ובפרט ווען כ'וויל בעריהרען א געזעלשאפטליכע פראגע וועל איך אפילו אין שאיען נישט דערמאנען בכדי נישט צו שארע-
נען.

כ'וואלט נישט געוואלט זיין עגג און בעריהרען נור די עגזיסטענץ-פראגע פון איין אינסטיטוציע. כ'וואלט געוואלט

שען אויפ'ן ריכטיגען ארט" בכדי די זאך גלייך צו רעאליזירען, מוציא זיין בכח אל הפועל. געהעזען צייטען אמאל ווען מיט'ן מאמענט ווען ס'איז געקומען זיין "מאיעסטעט דער טויט" זענען אלע לעבענס-חשבונות נעעדיגט געווארען און פאר יעדער טרויערענדער פאמיליע איז געבליבען דער איינאונאיינציגער חשבון פון שווערען פערלוסט פון אירס א ליעבען משפחה-מיטגליד. אין דער היינטיגער צייט אבער, אין דער צייט פון צעבראכענע עגזיסטענצען בלייבט אקטועל און נאך מיט מעהר גרויזאמ-
קייט דער גאנצער חשבון פון פרנסה-
לאזיגקייט, נויט און הונגער סוף חש-
בון פון טויט.

זאל דער רעזיגער אומשטאנד, די-
ענען פאר א מעמענטא פאר אלע לע-
בעדיגען

געדענקט אין אייערע נאהנטסטע ביים לעבען און פערזארגט זיי!

ס'איז דער מאראלישער חוב פון יע-
דען איינציגען וואס טראגט אין זיך אחריות פאר זיין פאמיליע, פון אלע די וואס דענקען נישט ווי זענער, אז נאך זיין טויט מעג זיין א מבול...

אונטערשטיצען די דערמאנטע גע-
זעלשאפט דורך אנשליסען זיך אלס איהרע מיטגלידער.

פ. ס. ז. אבראמזאהן.

אינפארמאציעס קען מען בעקו-
מען ביי די [illegible]

באריכות אלע דערמאנען און דאס איי-
גענארטיגע פון יעדער אינסטיטוציע. כ'וואלט זעהר גערן געהאלט דערמא-
נען פון א "בית-יתומים", "תלמוד תו-
רה" "לינת-הצדק", פון דער נישט צו-
שטאנד געקומענער "פאלקס-שולע". כ'-
וועל דאס אפשר טוען א אנדערש מאל אין א ספעציעלען ארטיקעל.

היינט איז עס שווער, ווייל מ'וואלט גע-
ברויכט קריטיקירען און דאזיגע וואלט זיך געפיהלט געטראפען די, אדער יענע לייטונג און וואלט דאס אויפגענומען, אז די פיילען פון קריטיק זענען גע-
ריכטעט צו א צד ווי מ'איז געוואוינט צום בעדויערען און אונזער שטאדט אויפצופאסען... כ'האב נישט די כונה ממילא. וועל איך בעריהרען די פרא-
גע פון דער "עזרה" וואו, וואהרשיינליך קיין צדדים זענען נישט אנגאזשירט און די גאראנטיע גיעט דאצו די פער-
זאן פון ה' אדלער איתמר, וועלכער איז די נשמה פון דער אינסטיטוציע, ובפרט איז וויכטיג ווענען "עזרה" ביים איצטיגען מאל אדומצוריען, ווייל ס'ברויך פאקומען א אלגעמיינע פער-
זאמלונג פון די געזעלשאפט'ס - מיט-
גלידער.

די יודישע עפענטליכקייט אין רא-
דאם האט די מעגליכקייט פון די פרי-
טים'דיגע בעריכטען וואס "עזרה" גיט ארויס פון יעדער איהר אונטערנעמע-
ניז אקציע צו דערוויסען זיך וואס "עז-
רה" טוט, מיט וואס זי ערפילט איהר געזעלשאפטליכען חוב און וואס זי טוט נישט. אין די די בעריכטען איז אלץ דא. ס'זענען נישט פערהוילען די אל-
געמיינע נישט דירעקטע אויסגאבען. די הכנסות אין פערגלייך צו די הוצאות פונדאנען דאס געלד ווערט גענומען אויף וואס ס'ווערט פערווענדעט. דאס שאפט די מעגליכקייט, אז יעדער רא-
דאמער יודישער יחיד קאן קריטיקירען פאר זיך ועיבה, פאר דער עפענטלי-
כער מיינונג דורך דער פרעסע, אדער קומען אויף די אלגעמיינע פערזאמלונ-
גען, וואו יעדער האט די מעגליכקייט פריי זיך ארויסצוזאגען. אבער מ'זעהט דאס נישט, נישט אין דער פרעסע און נאך מעהר צו בעדויערען מ'קומט נישט אויף די אלגעמיינע פערזאמלונגען.

וואס איז טאקע די סיבה? זאל זיין די געזעלשאפט "עזרה" אויף אזוי פיל לייסטען, אז ס'איז נישט דא וואס צו קריטיקירען? אדער פערשטעהט נישט דאס דער דורכשניטליכער בירגער, אז ווען אפילו דאס נישט קריטירען, דאס נישט פעראינטערעסירען זיך אפילו צו-
ליעב זיעם פולסטען צופרידען איז דאמיט גורם צו טעטיגקייט'ס פערשוואכונג? צי קאן א פערוואלטונג זיין אינטענסיוו און ביי זיך פעסט ווען צו א אלגעמיי-
נע פערזאמלונג קומען געציילטע מענ-
שען די פערוואלטונג נעמט אויף אזא האנדלונג אלס אינגאראנץ, אלס נישט-
אינטערעס צו דער געזעלשאפט א.א.וו.

אינטערעס לגבי א אינסטיטוציע פון דער עפענטליכער מיינונג און קריטיק, אפילו די בייסענדסטע האט א גוואל-
דיגע בעדייטונג צום גינסטען פאר דער זעלבער, דאס שאפט א אימפולס. בעווע-
גונג. טעטיגקייט - אויסבעסערונג און קודם כל דאס נויטיגסטע, בעדייטענדס-
טע טעטיגקייט.

"עזרה". די אויפגאבען פון אזא אינ-
סטיטוציע און ציל, זאגט שוין דער נאמען פון איהר: הילף. קאן דען הא-
בען א שיעור די לייסטונג פון אזא אינסטיטוציע אין א צייט פון מורא'די-
גען קריזיס ווען טויזענדער פאמיליעס ליידען נויט? אמת ביי די גרעסטע אנ-
שטרענגונגען קאן א יודיש געזעלשאפט-
ליכע א נסטיטוציע מיט די לאקאלע מאטעריעלע מיטלען נישט לינדערען די נויט אין פולען זין פון ווארט אבער ארויסבעקומען דעם מאקסימום טעטיגקייט לויט די אלגעמיינע מעג-
ליכקייטען איז נויטיג און דאס קאן נאר געבען א ציבור, דאס קאן נאר דעמאלס זיין ווען דער אינטערעס פון דער עפענטליכקייט איז דא, ווען דער כלל מוטינט. ווייזט אן און העלפט צו.

אין ראדאם, א שטאדט פון עטליכענע דרייסיג טויזענד יודישע נפשות, וואו א פאר טויזענד פון די ליידען הונגער און נויטיגען זיך אין הילף, צי קאן אזא אינסטיטוציע "עזרה" אונטערגיין מוז עגזיסטירען. זאל דאס זיין אונטער'ן נאמען "עזרה" צי אונטער א אנדערען נאמען. קיין צווייטע אינסטיטוציע מיט אזעלכע אויפגאבען אויסער "עזרה" איז נישט דא. דעריבער מוז טאקי די "עזרה" עגזיסטירען און דאס איז נור מעגליך ווען נישט א ענגע פערוואלטונג, וועלכע בעשטייט פון צוועלף פערזאן איז טעטיג זי מוז ווערען געשטיצט דורך די ברייטע מאסען יודען פון אונזער שטאדט. ווען ס'וועט אזוי נישט זיין וויסיל די פערוואלטונג זאל נישט זיין טעטיג, ווי-
פיעל דער פרעזעס איהרער ווי ס'איז אין דעם פאל, זאל איבער אנשטרענגען זיך איז נישט מעגליך זי זאל עגזיסטי-
רען און אין בעסטען פאל טוהן דאס וואס ביי א גרעסערע פעראינטערעסירונג קאן מעגליך זיין.

ס'איז נויטיג אביסעלע פערטראכטונג וועגען גורל פון דער געזעלשאפט "עזרה" דאן וועט קומען צום אויספיהר, אז מ'מוז זיך מיט דער געזעלשאפט "עזרה" פעראינטערעסירען. דער ערשטער שריט דאצו איז די נאהנסטע אלגעמיינע פער-
זאמלונג וואס ברויך פארקומען. אין איר בדויך זיך יעדער בעטייליגען, קומען זאגען זיין ווארט, זאל דאס זיין קרי-
טיק, אנווייזונגען, מוסיגען כדי דערמיט אונטערשטרייכען, אז דער אינטערעס איז דא.

אלף

„דזיען דאברי" ענטפערט דעם „ראדאמער-קעלצער לעבען"

ווי די לעזער געדענקען האבען מיר אין ערב-יום-טוב נומער פון "ראדאמער לעבען" רעאגירט אויף אן ארטיקעל, נכלומר'שט א הומאריסטישען פעליעטאן וואס איז געווען געדרוקט אין דער הי-
גער פוילישער צייטונג "דזיען דאברי". אזוי ווי אין יענעם פעליעטאן איז גע-
ווען געשילדערט אויף א צו דראסטישען אופן טיפען פון יודישע געזעלשאפטלי-
כע טוהער און רבנים האבען מיר דער צייטונג "דזיען-דאברי" אויפמערקזאם געמאכט, אז זי ערלויבט זיך א ביסל צופיל חוזק צומאכען פון יודען. דערויף האבען מיר פון "דזיען דאברי" בעקומען צוגע-
[illegible]

צו פערעפענטליכען אין אונזער צייטונג

צו דער רעדאקציע

"ראדאמער - קעלצער לעבען"

אין צוזאמענהאנג מיט'ן ארטיקעל, וואס האט זיך בעוויזען אויף די שפאל-
טען פון אייער צייטונג, לויט'ן אינהאלט פון וועלכען ס'איז משמע, אז אונזער צייטונג האט געהאט די טענדענץ אויס-
צולאכען די יודישע געזעלשאפט—בעטען מיר העפליך צו פערעפענטליכען פאל-
גענדע ערקלערונג אין נאהנסטען נומער פון "ראדאמער-קעלצער לעבען"

די אויסגאבע "דזיען-דאברי" איז א דעמאקראטישע צייטונג, וועלכע שטעהט [illegible]
פון אלע בירגער אין דער פוילישער מלוכה אהן אונטערשיד פון נאציאנאלי-
טעט און גלויבען. אויב דער אנאנימער אויטאר וועלכער בעהאלט זיך אונטער'ן פסעוודאנים ב. צ. פערשטעהט זיך נישט אויף דעם מהות פון פעליעטאן, ברויך מען איהם נאר מיטפיהלען, מחמת זיינע אויספיהרונגען, וואס שייך דעם דורך איהם אטאקירטען פעליעטאן א. נ. "דער נייער קאנדידאט אויף אויסצייכנונגען" זענען געגנליך נישט קיין טרעפליכע און לעכערליכע.

אלס בעוויז פון נישט איינזייטיקער שטעלונג פון אונזער צייטונג בנוגע אלע בירגער, [illegible]

איינמאליגער ארויסטריט אונזער צו פארטיידיגען די בעל'עגלה'טע יודישע שטייער-צאהלער. אונזער לעצטער ארויסטריט לטובת דעם אייגענטימער פון פאפיער-געשעפט ה' צוקער האט אפילו פעראורזאכט א קאנפיסקאציע פון דער זעלבער אויפלאגע.

אזעלכע נישט ערנסטע און קורצזיכטיגע ארויסטריטען, ווי דאס איז דאס לעצטע ארטיקעל פון ה' ב. צ, זייהען געפערליך איבריגען אנטאגאניזם צווישען דער פוילישער און יודישער געזעלשאפט אין ראדאם. אין דער גאנצער אייראפעאישער פרעסע איז אנגענומען דאס הומאריסטישע אויפפאסען פון געוויסע מענשליכע שוואכקייטען אפילו פון די אנגעזעהנסטע פערזענליכקייטע, און קיין שום קולטורעלער מענש בעליידיגט זיך נישט פון אזא שפאסיגע כאראקטעריסטיק אויף זיין פערזאהן. נאר מענשען בעגרעניצטע און אנגעשטעקטע מיט דער אונהיילבארע קרענק פון שאוויניזם, קאנען זיך פיהלען בעליידיגט פון אזא מעסיגע און צוריקגעהאלטענע סאטירע. איבערהויפט ווען די נעמען פון די העלדען זענען נישט ארויסגעשריבען.

אין נאמען פון די אנגענומענע גוטע זשורנאליסטישע פרינציפען בעטען מיר די געערטע רעדאקציע „ראדאמער-קעלצער לעבען" אבצודרוקען אונזער אויבערדערמאנטע ערקלערונג.

מיט קאלעגאלע בעגריסונג

רעדאקטאר פר. באראווסקי.

מיר פון אונזער זייט בעטראכטען די פערענטפערונג פון „דזיען-דאברי" פאר נישט גענוג בעפרידיגענד. זעהר שעהן איז טאקע איהר ערקלערונג, אז זי שטעהט אויפ'ן שטאנדפונקט פון גלייכע רעכט פון אלע בירגער אהן אינטערשיד פון נאציאן און אמונה. אבער דערמיט איז נאך פונדעסטוועגען נישט פערענטפערט דער קאמיש-סאטירישער אופן פון איהר פריהעריגען ארויסטריט, שילדערענדיג יודישע עסקנים און רבנים אין אזעלכע נישט דערלאזבארע שאטען-זייטען. די „דזיען-דאברי" איז זיך טועה ווען זי מיינט, אז דער מחבר ב. צ. אין אונזער צייטונג קאן זיך נישט אויף דעם ארט שרייבען, אויף דעם וועזענטליכען אינהאלט פון איהר הומאריסטישען פעליעטאן. דאס איז נישט קיין פילאזאפישע אבהאנדלונג, וואס פאדערט א ספעציעלען שטודיום יעדער געוויינליכער און דורכשניטליכער לעזער האט גאנץ גוט פערדייעט דעם הומאריסטישען פעליעטאן באלד ביים ערשטען מאהל איבערליינען. אויב זי דריקט אינז אויס מיטגעפיהל פאר נישט תופש זיין דעם טיפזיניגען תוכן, האבען מיר דאגעגען מעהר גרונד אויסצודריקען איהר מיטגעפיהל, וואס זי האט זיך געשטיצט אויף א נישט-גענוג אביעקטיווען אינפארמאטאר. וואס איז געקומען מיט א נישט געשטויגענעם פזמון פון דער שוהל און דערלאנגט סענסאציע-שטאף אין אזא קאמיש-לעכערליכער פארם.

ווייטער וואס זי שרייבט. אז אזעלכע נישט ערנסטע און קורצזיכטיגע ארטיקלען, ווי דעם אויטאר'ס ב. צ. זייהען אנטאגאניזם צווישען דער יודישער און פוילישער בעפעלקערונג אין ראדאם — דערויף קאנען מיר איהר ענטפערן, אז אזעלכע פעליעטאנען ווי איהרע איבער יודישע ענינים זענען נישט נאר ווייט פון ערנסטקייט און אפילו נאך מעהר ווי קורצזיכטיג, נאר זיי זענען עלול ארויסצורופען שפאט און בטול ביי איהרע נישט יודישע לעזער. דאס איז לויט אונזער מיינונג ערגער ווי אנטאגאניזם. ווארום אויב אנטאגאניזם ווערט בענוצט אלס נישט ערליך מיטעל צו פערשארפען די בעציהונגען צווישען געגנער, איז אבער חווק ערגער וואס מען בעטראכט צומאל נישט דעם צווייטען לאגער פאר א צד מיט פארערונגען, מיט פערלאנגען, נאר מען לאכט איהם אויס. מען אונטערשעצט איהם און מען האלט איהם פאר נידריג און עבור-ובטול.

מיר דאנקען דעם „דזיען-דאברי" פאר איהר אינפארמאציע, וואס „אין דער אייראפעאישער פרעסע איז אנגענומען די הומאריסטישע אויפפאסונג פון געוויסע מענשליכע שוואכקייטען אפילו פון די אנגעזעהנסטע פערזענליכקייטען". יא, מיר זענען מסכים און מיר פערשטעהען, אז הומאר איז א אנגעזעהענע צווייג אין יעדער ליטעראטור. ס'ווענדט זיך אבער, צי ס'איז ריכטיגער הומאר און צו דער הומאר שפיגעלט באמת אן אהן שום נעגאציעס און אהן גרינגשעצענדע נאכקרומענישען די נשמה, די פסיכיק פון דער געשילדערטען טיפ, און איבערהויפט אהן מגונה-זיין און אהן עפעקטען געמישט מיט ליגנערישע עלעמענטען...

די לעקציע, וואס „דזיען-דאברי" דערלאנגט אז „קיין שום קולטורעלער מענש בעליידיגט זיך נישט פון אזא מין שפאסיגע כאראקטעריסטיק, נאר מענשען בעגרעניצטע און אנגעשטעקט מיט דער אונהיילבארע קרענק פון שאוויניזם, קאנען זיך פיהלען בעליידיגט פון א מעסיגע סאטירע, בפרט ווען די נעמען פון די העלדען זענען נישט אנגעגעבען" — די דאזיגע לעקציע בעטראכטען מיר אויך נישט אויפ'ן ארט, טאקע צוליב דער זעלבער מעשה וואס דער הומאריסט פון „דזיען-דאברי" האט זיך נישט געהאלטען אין די ראמען פון סאטירע און כאראקטעריסטישע שפאס-מאכעריי. אדרבא, זאלען די ה"ה פון „דזיען-דאברי" נאך אמאל איבערליינען זייער פעליעטאן און זיי וועלען אביעקטיוו נעקוקט אויף דער זאך, אליין מוזען אנערקענען אז דארט איז דא מעהר חוזק ווי סאטירע, מעהר אבלאכעדיגער וויץ ווי הומאר און מעהר שפאט און איגנארירונג ווי שפאס-כאראקטעריסטיק. סאטירע און הומאריסטישע כאראקטעריסטיק אין אמת'ען זין פון ווארט טראגען אין זייער טיפען אינהאלט ערנסט און קארעקט מענשליכע בעציהונג צום העלד. סאטירע אדער הומאר געשריבען פון א קינסטלעריש-ליטעראריש פעדער און מיט א אביעקטיווען צוגאנג צום געשילדערטען מוז ביים ענטפלעקען די לינקע זייט פון מענשליכען מהות מיט אלע זיינע חסרונות, אויך אנווארפען די שעהנע שטריכען און ליכט-זייטען, אדער נאר בעארבייטען דעם הומאר-סטישען שטאף אזוי, אז אויפ'ן פאן פון די זעלבע שאטען-זייטען זאלען זיך אויך זעהן כאטש טיילווייז די ליכט-זייטען. פון אזא סאטירע, פערשטעהט זיך, וועט זיך קיין קולטורעלער מענש נישט בעליידיגען. דאגעגען פון בלויז וויץ און אבלאכונג, וועט קיינער נישט זיין אזא צדיק זיך נישט צו פיהלען בעליידיגט.

מיר זענען טאקע מודה אז מצד דער „דזיען-דאברי" איז זעהר טאקטפול, וואס זי געפונט פאר נויטיג צו פערענטפערן זיך, אז זי האט נישט געמיינט קיינעם צו בעליידיגען, אבער א פולשטענדיקע פערענטפערונג וואלט געווען, ווען זי גיעט צו, אז, ס'איז מעגליך, אז איהר אינפארמאטאר האט אפשר איבערגעכאפט אביסעל די מאס ביים איבערגעבען דעם בעריכט פון דער יודישער שוהל.

יעדענפאלס בעגריסען מיר איהר פערשטענדניש זיך צו בערעכטיגען פאר דער יודישער געזעלשאפט. **ב. צ.**

MYDŁO kollontay Z PRALKĄ jest lepsze... pierze, chroni, oszczędza

וואס איז מיט'ן מארק אויפ'ן שוהל-פלאץ.

דער שוהל-פלאץ אויף זאטילנע גאס איז ווי בעוואוסט שוין פון לאנג פערוואנדעלט געווארען אין א מארק. עס שטעהען דארט מיט טישלעך פערשידענע הענדלער, ווי גענזלער, קובים פישערס, א. א. וו.

ביז מיט א יאהר צוריק איז געווען שטיל, די אונפערמעגליכע קרעמער זענען פון קיינעם נישט געשטערט געווארען און זיי זענען געשטאנען במנוחה מיט זייערע בריידלעך און שטעלען פיהרענדיג זייערע קליינע בעשייטענע מסחרים. דא נישט לאנג אבער האט עמיצער געווארפען א אויג אויף די דאזיגע ארימע טישעל-שטעהערס און זיי גענומען רודפ'ן און פערוויסטען דאס לעבען.

מיט א געוויסע צייט צוריק איז פלוצלינג אין שטאדט געווארען אנ-אויפרודערונג. ס'איז ארויס א בעפעהל לויט וועלכען ס'איז פערבאטען געווארען צו שטעהען מיט מארק-שטעלען אויפ'ן שוהל-פלאץ. פערשטעהט זיך, אז די ארימע קרעמער האבען דאן מרעיש עולמות געווען און גענומען זיך משתדל זיין, אז מ'זאל די גזירה אראבנעמען. זיי האבען אנגעקלאפט די טהירען ביי פערשידענע כלל-טוער. אבער א טייל פון זיי האבען ערקלערט, אז לייידער קאנען זיי גארנישט העלפען, ווייל אייגענע יודען האבען זיי געמסר'ט, בכן די וואס האנדלען אויפ'ן שוהל פלאץ קאנקורירען מיט די יעניגע סוחרים וואס האלטען אפען געשעפטען ווי: יאטקעס א.א.וו. וועלכע האבן גרעסערע אויסגאבען. זיי, ס'הייסט די גרעסערע סוחרים קאנען דעריבער נישט בעשטעהן צו לייזען אויפ'ן זעלבען פריין וואס יענע, וואס זענען יוצא מיט א בלויז טישעל און דערפאר קאנען זיי נישט אויסהאלטען די קאנקורענץ און זיי וועלען געצווינגען זיין צו שליסען די געשעפטען. אויסער דעם האט מען זיי ערקלערט, האט מען אויך אנגעוויזען, אז די בעדינגונגען אויפ'ן שוהל-פלאץ ענטשפרעכען נישט די סאניטאר-היגיענישע פארשריפטען. דערביי האבען יענע כלל-טוער אנגעוויזען די פערזאנען, וועלכע זאלען האבען די מסירה אריינגעטראגען. מ'האט נעמליך אויפגעגעבען די נעמען פון די ה"ה יאסיל גראדאווטשיק און משה הערשמאן, אז זיי זאלען דאס האבען געווען דערין מ'זאל די מארק-שטעהער ארויסטרייבען פון פלאץ.

די פערצווייפעלטע קרעמער זענען אוועק מיט א געוואלד און געשריי צו די דאזיגע פערזאנען, היתכן יודען זאלען אזעלכעס אפטוהן. מ'האט זיי פערשטעהט זיך קיין כבוד נישט צוגעטיילט

אבער יענע זענען געשטאנען און געהויבען מיט די אקסלען אז זיי הויבען פון גארנישט אן צו וויסען. זיי האבען געשוואוירען מיט כל השבועות אז זיי האבען נישט דערין קיין מינדסטען חלק ווען די מארק־הענדלער זענען צוריק געלאפען צו יענע כלל־טוער אין „פערזארגער" און דערצעהלט אז די ה"ה גראדאווטשיק און הערשמאן שווערען אז זיי ווייסען נישט פון קיין פתרון און קיין חלום — האבען די כלל־טוער זיי אויפגעקלערט, אז אויף די מסירה שטייט קיינער נישט אונטערגעשריבען. די מסירה איז אנאנים, אבער זיי ווייסען, אז די מחברים זענען טאקי יענע ה"ה.

וואס דאן האט זיך אנגעטוהן געדענקט נאך די שוארדט גאנץ גוט. ס'האט זיך גענוג געטומלט און געקאכט און געענדיגט האט זיך עס דערמיט, וואס סוף כל־סוף איז געלונגען אויסצופועל'ן מ'זאל די טישעל־שטעהערס צוריק דערלויבען צופיהרען זייער האנדעל אויפ'ן שוהל פלאץ.

פון דאן איז אבער נאך ניט אוועק קיין האלב יאהר און ווידער האט מען אויפגעמישט די אלטע געשיכטע. פאראכטאגען פרייטאג, הושענא רבה, אין סאמע ערב יום טוב, איז געקומען פאליציי און בעפוילען אבצוזייניגען די טישלעך פון שוהל־פלאץ. די פאליציי האט געהאט אזא פעראָרדנונג, האט זי עס אויסגעפיהרט; די ארימע קרעמער האבען געהאט א בעפעל האבען זיי אויך אויסגעפיהרט און פערלאזט מיט זייערע שטעלען דעם פלאץ. מילא די דאזיגע צוויי צרדים זענען אין ארדנונג נישט אין ארדנונג איז נאר דער פאקט וואס אזוי ווי מיט א האלב יאהר צוריק איז אויך איצט ארויסגעשפרונגען די מעשה מיט דער אנאנימער מסירה, וואס יודען האבען ווידער אריינגעטראגען און דוקא ווידער די זעלבע יודען יוסיל גראדאווטשיק און משה הערשמאן.

פונקט ווי דעמאלט האט מען אויך איצט אנגעוויזען די הענדלער, אז די דערמאנטע ה"ה האבען זיי געמסר'עט. אנגעביטערט זענען די הענדלער אויך דאס מאהל אוועק אין וואהנונג פון ה' גראדאווטשיק און אויסגעלאזט צו איהם זייער כעס און צארען. ה' גראדאווטשיק בעט זיך ביי זיי רחמים: וואס ווילט איהר פון מיר? וואס האט איהר זיך פערלעגט אויף מיר? פארוואס לאזט איהר זיך פערפיהרען און איהר גלויבט אזעלכע נישט געשטויגענע זאכן? אבער אלע שרייען אין איין קול: אבער פארוואס זאגט מען נאר אויף אייך? שוין דאס צווייטע מאהל ווי מען ווייזט אונז אן אויף אייער נאמען.

אט דער לעצטער פאקט איז ווירקליך א סקאנדאל. עס פרעגט זיך וואס פאר א ווילדע העצע ווערט געטריבען מיט ארימע, צעבראכענע יודישע קרעמער? ווער וויל דא אויסשפיעלען זיין פאליטישע קארט אויפ'ן חשבון פון ביסעל יודישען ארימקייט? אויב די זאגענאנטע כלל־טוער ווייסען גענוי, אז אין דער מסירה שטעקען די ה"ה גראדאווטשיק און הערשמאן, פארוואס האבען זיי נישט קיין מוטה ארויסצוטרעטען עפענטליך בפני כל עם ועדה, אין שוהל, אין די בתי מדרשים, אין דער פרעסע און מודיע זיין בקול רם: רבותי, זייט וויסען, אז די און די יודען האבען אנגעטוהן אזא און אזא נבלה? פארוואס ווייסען זיי בלויז צו דערצעהלען די ארימע טישעל־שטעהערס אז דער און דער האט גע'מסר'ט און זיי רייצען זיי אויף אין שיקען זיי אב אויף דעם, אדער יענעם אדרעס? אלא ווידער ווייסען זיי נישט גענוי, ווייל די מסירה איז אנאנים געשריבען, טא פרעגט זיך ווייטער פון וואנען · וזשע ווייסען זיי די דאזיגע „פערזארגער" אונזערע, אז עס שטעקען דערין די און די יודען?

וואס אייגענטליך פאר א שפיל קומט דא פאר?

עפעס שמעקט דער גאנצער ענין מיט הינטער־קוליסען־פאליטיק. ה' גראדאווטשיק איז געווען א דאזאר אין דער פריהערדיגער קהלה־פערוואלטונג. ביי די לעצטע קהלה־וואהלען איז ער געוועהלט געווארען פון די ערשטע קאנדידאטען פון א געוויסער ליסטע. אויך ה' הערשמאן האט זיך אקטיוו בעטייליגט אין די וואהלען און געקעמפט פאר'ן זיעג פון זיין ליסטע. דאס איז גענוג, אז מ'זאל פערשטעהן אין וואס דא האנדעלט זיך. דאס איז א המשך פון נאך נישט פערלאשענעם וואהלקאמף. פון דער קהלה־ארענע איז מען אריבער אויפ'ן שוהל־פלאץ, וואו די געגענגעזעצטע צדדים האבען אנגעהויבען א נייעם געפעכט. דער מארק פון ארימע יודישע הענדלער אויפ'ן שוהל־פלאץ איז פערוואנדעלט געווארען אין א „שלאכט־פעלד", וואו יעדער וויל אין א בעהאלטענעם קאמף דערלאנגען דעם צווייטען הינטען־ארום א שטויס אלס נקמה־אקט פאר די ערשט נישט־לאנג פארגעקומענע וואהלען...

מיר פערשטעהען זיך אויף אלץ. אבער צו־וואס אריינשלעפען די יודישע נויטאון ארימקייט? אונזערע כלל־טוער וואס צערייסען זיך אזוי דעם יאשטשיק „לטובת די יודישע אינטערעסען" האבען געברויכט זיך פערגינען און ארבקומען יענעם פרייטאג ערב יום־טוב אויפ'ן שוהל־פלאץ און זעהן ווי צוליב זייער שרים־שפיל אום מאנאטען און כיבודים ווערען יודישע קרעמער רואיגירט און צובראכען; ווי ארימע עופות און פלייש־הענדלער זענען אין מיטען לייזען און פערדינען א פאר זלאטעס אויף יום־טוב, האבען מיט פערשטיקטע ביטערע טרערען גימוזט פערלאזען דעם מארק. יא, זיי וואלטען זיך מיט אייגענע אויגען איבערצייגט וואס פאר א מאטעריעלען שאדען זיי האבען נורם געווען די דאזיגע ארימע יודען.

אויב זיי זענען נישט געווען און נישט געזעהן, ווייסען זיי אויך און זיי קאנען זיך פארשטעלען דאס בילד ווי אזוי ס'האט אויסגעזעהן.

איז דעריבער די עולה אונגעהויער גרויס ווען מ'נוצט אויס די שלעכטע לאגע פון מענטשען, וואס ארבייטען שווער און ביטער אויף זייער שטיקעל ברויט, אויף פערשידענע צוועקען און אנשטאט צו העלפען, רייצט מען זיי בכיון און מען וויל דערפון שלאגען קאפיטאל.

דא מוזען מיר זאגען צו אונזערע „פערזארגער": גענוג. לאזט צורוה די יודישע ארימקייט. אויב איהר העלפט איהר נישט, צוברעכט איהר ווענעגסטענס נישט די רעשט!

פאליציי צו = גאסט ביי די הקפות און אתה הראית.

דער היי־יעהריגער שמחת־תורה אין ראדאם איז געווען רייך מיט אינצידענטען און סקאנדאלעכלעך.

אמאליגע צייטען ווען ס'איז געווען שנים כתיקונן האט מען ביי יודען אום שמחת־תורה געהוליעט אויף וואס די וועלט שטייט. משקה האט זיך געגאסען ווי וואסער און צו די קידושים האט גארנישט קיין סוף גענומען, אנשי שלומנו האבען געהאט א גאנצען טאג ארבייט לרוב, מען איז געגאנגען פון איינעם צום צווייטען אויף וויזיטען און דערביי פערזוכט פון אלע יום־טוב'דיגע געבעקסען און מאכלים. חסידים זענען א גאנצען מעת־לעת נישט געווען אין דער היים, נאר געפראוועט בחבורתא שמחת יום טוב. די שמחת־תורה שטימונג האט אזש אנגעהאלטען ביז שבת־בראשית. דעמאלט האט מען ערשט געמאכט דעם אמת'ען קידוש ביים חתן בראשית, וועלכער האט געהאלטען „פאסאן" און דערלאנגט פון כל־טוב.

אזוי איז געווען אמאהל.

חסידים האבען זיך אפילו אויך היינט געהאלטען ביי דער טראדיציע. גרופען־ווייז זענען זיי געגאנגען פון איין חסיד צום אנדערען און געמאכט קידוש גענומען א גלעזעל משקה. אבער סיי דער קידוש און סיי די משקה אין בעשטאנען פון טעפעל־וויין. פלאדען, קוכען, שטרודעל, לעקעך. איינגעמאכטע פעטע קישקע א. ד. גל. דאס האבען חסידים געזוכט, אבער נישט... געפונען. דאך האט מען זיך געלאזט אין א טענצעל, ווייל:

„וואס מיר זענען, זענען מיר אבער יודען זענען מיר און א תורה האבען מיר."

אין די שוהלען און בתי מדרשים האט מען געפראוועט הקפות ווי יעדעס יאהר. דא האט מען פאר קיין „אבראט" נישט קיין מורא. נו, האט מען זיך געדרייט מיט די הקפות ביז אלע יודען האבען בעקומען א חלק.

אין א טייל ראדאמער בתי־תפלות האט מען, ווייזט אויס, דערהאלטען די פרעהליכקייט און נישט געוואלט דערלאזען, אז שמחת תורה זאל ארויך וואכעדיג און קאלט. האט מען דארט אנשטאט די אמאליגע רקידה'לעך און דעם ברייטען קידוש זיך געלאזט „וואיל־געהן" מיט נעגענזייטיגע קרינערייען און אריינזאגען איינער דעם צווייטע דעם יחוס פון זיינע אבות אבותיו.

אמערסטען ששון ושמחה'דיג איז געווען אין נתן ניימאנס בית־מדרש (לובלינער 9) עפעס האט זיך דארט פערקאכט א קאשע צוליב ובאות און דער קאמף ציהט זיך נאך פון מוצאי יום־כפור אן.

דער קאמף האט זיך אנגעהויבען צוליב א מעשה. וואס יום־כפור ביינאכט נאך כל־נדרי האט מען אויסגעלאשען אין דערמאנטען בית־מדרש א לעמפעל אין ארון־קודש. היות א טייל מתפללים האבען חושד געווען דעם גבאי בכבודו ובעצמו איז פון דעם ארויסגעקומען א גאנצע מחלוקה, וואס האט געשטעלט אלע מתפללים אויף די פיס. דאס בית מדרש האט זיך איינגעטיילט אויף צוויי לאגערען און מ'האט אזוי לאנג גע-

פיהרט צווישען זיך מלחמה ביז ס'אין געפאלען די ענטשיידענע שלאכט אין סאמע שמחת-תורה פונקט צו די הקפות.

דער צד וואס האָט געוואָלט אראָבוואַרפען דעם גבאי האָט געמאכט א מוראדיגען אויפשטאנד און נישט געוואָלט דערלאָזען, אז דער גבאי זאָל אָנפיהרען מיט די הקפות און עליות אין תחילה האָט מען זיך אנגעהויבען קריגען. ביסלעכווייז איז מען אריבער צו שטארקע בעליידיגונגען און סקאנדאלען אזוי לאנג און אזוי ברייט אז ס'איז זיך אנגעלאָפען א פולער הויף מיט מענשען. ס'האָט שוין נישט געפעהלט קיין סך, אז ס'זאָל ווערען א געשלעג און די קעמפפערישע צירים זאָלען זיך אָנהויבען איינאנדער ארויסוואַרפען פון בית מדרש.

דאָס איז גראָד געווען מאר אתה הראית. איז עמיצער פון די מתפללים דאָן אוועק אין קאָמיסאריאט און גערופען פאָליציי איינצושטילען די מהומה און גלייכצייטיג צונויפשטעלען א פראָטאָקאָל פאר בעליידיגונגען.

די פאָליציי האָט ערקלערט, אז אין א געבעט-הויז קאָן זי נישט מאכען קיין פראָטאָקאָלען, נאָר געבעטען דעם צוהיצטען עולם צו בערוהיגען זיך און ווייטער פאָרטצוזעצען די „מאָדליטווע".

אין גרויסען טומעל און אליארם אין פארגעקומען די ליציטאציע פון עליות און אתה-הראית. וועלכע זענען פערקויפט געוואָרען בחצי-חנם.

דער סוף איז געווען, אז דער גבאי האָט אנגעפיהרט מיט די הקפות, אָבער דער אונצופרידענער צד האָט נאָך נישט אויפגעגעבען זיין קאמף און ערקלערט, אז ער וועט אזוי לאנג שטורמען, ביז ער וועט מוזען אראָב אין רעזיגנירען.

אויך אין גרויסען בית מדרש איז ביי די הקפות אויסגעבראָכען א סקאנדאל. צוויי מתפללים האָבען זיך צעווערטעלט און ס'איז שיעור נישט געקומען צו פעטש. מ'האָט גערופען א פאָליציאנט און אויס מודא פאר א פראָטאָקאָל האָבען די „אנשי מלחמה" אויפגעלעזען דעם קאמף.

די מאָדערנסטע טעכניק האָט ערפינדען אָט דאָס בעשעפעניש וואָס רופט זיך

„פראָנד-פרעסער"

דאָס איז א פאסאָזשיט. וואָס איהר בעגעקומט נישט וויסענדיג צוזאמען מיט יעדע געקויפטע דורך אייך אזוי גערופענע „ביליגע" זשארוווקע. דער „פראָנד פרעסער" שטעקט אין זיי, ער שלינגט זיך אָב מיט פראָנד, ער פרעסט אויף דעריבער אייער געלד, נישט געבענדיג געגענווייטיג דערפאר מעהר ליכט. די נייסטע ערפאָרשונגען פון די טעכניק האָבען ענטדעקט דעם „פראָנד-פרעסער" און זיי האָבען געפונען מאמענטאל א מיטעל איהם צו פערניכטען. פיליפס זשאָרובקע זענען באמת ביליג אונטערשיידענדיג זיך פון די אזוי גערופענע „ביליגע" מיט דעם, וואס זי פערנוצען נישט גלייכמוסיג קלענערע דאזעס פראָנד

ŻAROWKA PHILIPSA

CHRONI WASZE OCZY, DBA O WASZĄ KIESZEŃ

זעקס באנדיטען ווערען געשטעלט
פאר'ן ראדאמער שטאנד-געריכט.
דריי פון זיי ערווארט טויט שטראָף

אין דאָרף מאריאנקא ראדאָמער פאוויאט איז די טעג אויסגעפיהרט געוואָרען א רויב און מאָרד ביי פאָלגענדע אומשטענדען:

אין דערמאָנטען דאָרף האָט געוואוינט א געוויסער זשעפקא מיט א פרוי און דריי קינדער. אין א געוויסען אָוועגד זענען צו איהם געקומען די שכנים פיאלקאָווסקי און מאַלטשעווסקי, געוואָר ווערען וואָס מיט איהם האָט פאסירט מיט א נאכט פריהער. זשעפקאָ האָט זיי דאן דערצעהלט, אז שוין ליגענדיג אין בעט די פאריגע נאכט האָט מען ביי איהם אנגעקלאַפט אין טהיר. ווען ער האָט געעפענט, האָט ער שוין קיינעם נישט געזעהען. ער האָט זיך אָבער נישט געפוילט, זיך אָנגעטוהן און ארויס אין דרויסען אויפ'ן הויף, וואו ער האָט אין דער פינסטערניש קוים געזעהען דריי געשטאלטען, וואָס זענען בליקשנעל פערשווינדען.

אויסגעהערט די דאָזיגע מעשה, האָט זיך דער שכן מאלטשעווסקי דערמאָנט אז ער האָט א פאר זלאָטעס אין שטוב און מורא האָבענדיג, אז אויך צו איהם זאָלען אמאָל נישט אריינפאַלען די באנדיטען האָט ער זיך געאיילט אהיים. באלד נאָך זיין אוועקגעהן זענען אריין אין דער וואָהנונג פון זשעפקאָ דריי פערמאסקירטע באנדיטען מיט רעוואָלווערן אין די הענד מיט'ן אויסגעשריי: די הענד אין דער הויך!

אלע שטוב-מענשען האָבען דעם באנדיטישען בעפעהל אויסגעפיהרט. איין זשעפקאָ איז געוואָרען אזוי צושראָקען אז ער איז געוואָרען ווי געלעהמט און קיין מאכט נישט געהאט אויפצוהויבען א האנד. ער האָט דערפאר בעצאָהלט מיט'ן לעבען. די באנדיטען האָבען געשאָסען אויף איהם דריי מאָהל און איהם אוועקגעלעגט א טויטען אייפ'ן אָרט. אוגטער טויט-דראָהונג האָבען זיי אויסגעפרעסט ביי דער פרוי געלד אין א סומע פון 2560 זל. דערנאָך האָבען זיי די פרוי מיט די קינדער און דעם שכן פיאלקאָווסקי געבונדען און אוועקגעפיהרט אויפ'ן הויף אין א קעלער אריין. צום סוף זענען זיי אנטלאָפען אויף א פיער.

אין דער פריה איז פאלקאָווסקי'ס פרוי געלאָפען א אומרוהיגע אויפזוכען איהר מאן. זי איז אוועק צו זשעפקא און דערזעהענדיג איהם א דערהרג'טן האָט זי אויפגעהויבען אן אליארם. וואָס האָט צונויפגעפיהרט דאָס גאנצע דאָרף אין תחילת האָט מען געמיינט, אז די באנדיטען האָבען זשעפקאָס פרוי און קינדער מיט פיאלקאָווסקי צוגערויבט און אוועקגעפיהרט מיט זיך, אָבער זוכענדיג אין אלע ווינקלען האָט מען די געבונדענע ענדליך געפינען אין קעלער.

אויפ'ן אָרט פון מאָרד איז באלד אראָבגעקומען פאָל ציי פון ראדאָם פאר וועלכע ס'איז ענטשטאַנען א שווערע פראָבלעם ווי אזוי אויפצופלאָנטערען דעם טראָגישען קנויל.

דער ערשטער חשד איז געפאלען אויף זשעפאָק'ס א שוואָגער, אנטאָני שאָט, וועלכער, ווי ס'האָבען דערצעהלט די ארומיגע שכנים, האָט נישט גוט געלעבט מיט'ן ערמאָרדעטען. שאָט האָט מקנא געווען זיין שוואָגער, וועלכען ס'איז גוט געגאנגען און דעריבער איהם פיינד געהאט. אויסער דעם האָט ער איהם נישט געקענט פערגינען, וואָס ער האָט אבגענומען אנ'אסעקוראציע-פרעמיע עטליכע טויזענד זלאָטעס פאר זיין שוועסטער, איבער וועלכער ער איז דער אפיטרופס. היות ווי זשעפקאָ'ס פרוי און קינדער האָבען דערצעהלט, אז די באנדיטען האָבען דערמאָהנט פון דער דאָזיגער פרעמיע, איז אלזאָ געווען קלאָר, אז שאָט האָט דערין א שייכות.

די פאָליציי האָט זיך אָבער מיט דעם בלויז נישט בעגנוגט און ווייטער געפיהרט אנ'ענערגישע אויספאָרשונג. די פאָליציי האָט קורץ נאָכ'ן מאָרד נעפונען אין ביאלאָבזשעג א וואָגען מיט א פערד אהן א איינגעטימער און דאָ האָט די באָמבע געפלאַצט.

דער דאָזיגער פערלאָנדזשעטער פערד און וואָגען האָט פיעל צוגעהאָלפען אין ענדעקען די מערדער. ביים אויספרעגען ווער דער וואגען איז האָבען זיך געמאָלדען פערשידענע מענשען מיט אינפאָרמאציע, לויט וועלכע מ'איז דערגאנגען, אז שאט צוזאמען מיט זיין שכן יוזעף קאמינסקי האָבען שוין לאנג געפלאָנעוועט צו בערויבען זשעפאָקן. זיי האָבען זיך צו דעם צוועק געווענדעט צו צוויי געוועזענע מיטגלידער פון בעוויסטען באנדיט זשעלינסקיס באנדע אויסצופיהרען דעם מאָרד, אָבער יענע האָבען זיך אָפגעזאָגט דערפון. זיי האָבען ענדליך אויסגעפונען א געוויסען שימאניאק א פונקעלעז פארשוין פון לעבען קאזשעניק וועלכער איז ספעציעל געפאָהרען קיין ווארשא און אראָבגעבראַכט פון דאָרט אזש 4 העלדען פון דער פערבעכערישער וועלט, צווישען זיי אויך צוויי פרויען. דאָס זענען געווען: וולאדיסלאוו אלטשאק. וועלכער איז בעקאנט מיט'ן „יחוס-טיטול" „שווארצער וולאדעק", וועלכער איז שוין געזעסען 12 יאָהר פאר א מאָרד. דער צווייטער „תכשיט" איז געווען סטאַניסלאוו זשאמעק, וועלכער איז נאָר וואָס געהאט ארויס פון תפיסה. ער האָט געהאט „מזל". ער איז נישט לאנג געווען ארבייטסלאָז אין באלד בעקומען „ארבייט". מיט זיי אין מיטגעקומען זייערע מיטהעלפעריגס מאריא פיסקאָווסקא און אננא גלינקאָווא.

ווען די ווארשאווער „געסט" זענען געקומען האָט זיי שאָט בעהאלטען ביי זיך אין סטאָדאָלע.

יעצט ביי דער אויספאָרשונג האָט זיך ארויסגעוויזען. אז דאָס וואָס זשעפ-

קא האט דערצעהלט זיינע שכנים, אז מיט א נאכט פריהער האט מען ביי איהם געקלאפט — אז דאס איז טאקע געווען יענע באנדע, וועלכע האט גע־מאכט די ערשטע פרובע, וועלענדיג פריהער אויסשפיאנירען, צי עס געפינען זיך נאך מענשען און צי זשעפקא האלט נישט אמאהל ביי זיך קיין געוועהר. די ראדאמער פאליציי האט בענדיג שוין אין איהרע הענד אלע פערדים האט זיך געלאזט אין א גוואל־דיגען געיעג און געפאקט אלע זעקס פייגעל און זיי געבראכט צו פיהרען אין דער היגער תפיסה.

די פערברעכער וועלען געשטעלט ווערען אין ראדאם פאר א שטאנד־גע־ריכט און די צוויי ווארשאווער „הויפט־העלדען" מיט'ן שוואגער שאט ערוווארט טויט־שטראף.

עפענטליכע ווענדונג

שוין צום דריטען מאל וועט פארקומען אין נעכסטען דינסטאג דעם 1 ליסטאפאד א אלגעמיינע פערזאמלונג פון די מיטגלידער פון דער געזעלש. „עזרה" אין דער לעצטער קאדענץ ווייל די פריהער־דיגע זענען נישט צושטאנד געקומען צוליב דער קליינער צאהל פערזאמעלטע.

אזא האנדלונג מצד דער יודישער עפענטליכקייט לגבי א געזעלשאפטליכער אינ־סטיטוציע איז א געוואלדיגע עולה און דער שאדען וועט זיין גרע־סער ווען צוליב דער גלייכגילטיגקייט וועט די געזעלשאפט זיך ליקווידירען קיין אנדערער אויסוועג איז נישט דא, ווייל עטליכע מענשען וואס שטייען ביים רודער פון דער געזעלשאפט „עזרה" איז נישט גענוג צו קאנען פיהרען א אינסטיטוציע ביי אזעלכע בעדינגונגען אין אזא צייט ווען די טעטיגקייט מוז ווערען פערפולפאכט.

דאס איז דער לעצטער רוף פון אונז צו דער ראדאמער יודישע עפענט־ליכקייט. פעראינטערעסירט אייך מיט דער עגזיסטענץ פון „עזרה", נעמט אנטייל אין דער וואהל פון א פערוואלטונג, וועלכעס איז דער הויפט פונקט פון דער פערזאמלונג, פרייוויליג שטעלט פאר אייער ווילען צו מיטארבעט. קומט און ווייזט כאטש אזוי־ארום אייער אינטערעס און געבען דעם מאראלען שטיס צו אינטענסיווע טעטיגקייט, ווען די גלייכגילטיגקייט וועט ווייטער זיין די זעלבע וועלען מיר זיין געצווינגען די אינסטיטוציע צו ליקווידירען, דעם מאראלען שאדען פון וואס אזא אינסטיטוציע וועט זיך מוזען ליקווידירען, וועט איהר אין דער נאהענסטער צייט בעמערקען.

פערוואלטונג פון דער געזעלש. „עזרה"
אין ראדאם

לעבעדיגע צייטונג אין „מסדה"

(קאמוניקאט)

פארגיגען שבת, שמיני־עצרת איז אין לאקאל פון ארטיגען בית תרומפעלדור פארגעקומען א פראפאגאנדע־פערזאמ־לונג ארגאניזירט דורך דער בעקאנטע ארטיגע ציוניסטישע שול־יוגענד־ארגא־ניזאציע „מסדה".

היינטיגען פרייטאג־צו־נאכט'ס דעם 28 היינטיגען מאנאט פונקטליך 7.30 אוונט קומט פאר אין אייגענעם לאקאל וויטאלדא 7 (אין לאקאל פון שול־קולט) א לעבעדיגע צייטונג.

איינגאנג פריי פאר אלע.

איינשרייבונגען אויף פאך־קורסען

מ'בעט אונז צו קאמוניקירען אז די איינשרייבונגען אויף די פאך־קורסען, זענען צוליב יום־טוב פערלענגערט גע־ווארען און קומען נאך פאר אויף אלע אבטיילונגען.

פון קינא „אפאללא"

היינטיגע וואך ווערט אין קינא „א־פאללא" געוויזען א בילד, הייסט עס „שערזשאנט איקס". דאס דאזיגע בילד צייכענט זיך אויס מיט א שפאנענדע אקציע און דראמאטישע האנדלונג.

„שערזשאנט איקס" שטעלט פאר דעם פראנצויזישען פרעמדען־לעגיאן וואס בעשטעהט פון פערשידענע פעל־קער און ראסען. זייערע קאמפען אין פראנקרייך'ס אפריקאנישע קאלאניעס מיט ווילדע שבטים פון בערבערער און אראבער.

דער אינהאלט פון בילד איז אזוי אנגעצויגען צו יעדער וואס זעהט עס קען זיך לאנג נישט בעפרייען פון שטארקען איינדרוק, וואס האט אויף איהם געמאכט.

Tabletki Togal

א סך מענשען
פארלירען די לוסט צום לעבען

ווייל זיי זענען זעהר געקוועלט פון רעוומאטיזם און נערוועז־שמערצען. דאס איז אבער נישט קיין סיבה צו פערצווייפלען, ווייל א סך טויזענדער פון ליי־דענדע האבען זייער געזונדהייט דורך טאגאל צוריק געוואונען. טאגאל־טאבלעטקעס בעקעמפען די ליידען דורכדעם, וואס זיי דער־לאזען נישט דאס אנזאמלען זיך פון הארנזויער. אונשעדליך פאר'ן הארץ, מאגען און אנדע־רע ארגאנען. צו בעקומען אין אלע אפטייקען.

די מזל'דיגע קאלעקטור.

איך האב די עהרע בעקאנט צו מאכען דאס ראדאמער ג. פובליקום, אז אין מיין קאלעקטור געהען אפט ארויס גרעסערע געווינסען. נאך אין די צייטען פון די מארק־וואליוטע איז ארויס ביי מיר אויפ'ן נומער 54288 דאס גרעסטע געווינס פון דער פיערטער קלאס.

נאכהער ביי דער 16־ער לאטעריע שוין אויף זלאטעס איז ביי מיר ארויס אויפ'ן נומער 32805, 100,000 זלאטעס דערנאך איז אין מיין מזל'דיגע קאלעקטור ארויס אויפ'ן נום. 1040,79 — 10.000 זלאטעס; ביי דער 18־ער לאטעריע איז ארויס אין מיין קאלעקטור 20.000 זל.; ביי דער 21־ער לאטעריע האבען די וואס שפי־לען ביי מיר געווינען 25.000 זל.

יעצט ביי דער 25־ער לאטעריע, ביי דער פינפטער קלאס אין אויפ'ן נומער 68.620 פון מיין קאלעקטור ארויס דאס געווינס 15.000 זל. און אויפ'ן נומער 58.605 איז ארויס 5000 זל. אויפ'ן נום. 46.711 איז ארויס 3000 זל. אויסער קלענערע געווינסען.

איך בעט דאס ג. פובליקום, ווער ס'וויל שפיעלען זאל זיך ווענדען צו מיר צו דער ערשטער קלאס אויף פלאץ יאגיעלאנסקי 7.

מיט כבוד **יצחק מאיר סעמיאטיטש.**

Biuro Prośb i Podań

p. f. „PROLITEX"

RADOM WAŁOWA 5, oficyna 1-sze piętro.

ZAŁATWIA:	Redaguje Podania:
Sprawy paszportowe	Do Władz Sądowych
Mieszkaniowe	Skarbowych
Wszelkie Tłomaczenie	Administracyjnych
i inne.	i Wojskowych.

Windykacje należności w całej Polsce.
nformacje o zdolności kredytowej
Przepisywanie na maszynach.
wykupywanie patentów na rok 1932.
Biuro czynne: od godz. 9-ej rano do 7-ej wieczór.

קאמוניקאט פון ארבייטענדען א"י

שבת דעם 29 אום 2 א זייגער א־וועגד ג. מ. וועט פארקומען אין לאקאל פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע (שעדראמסקי 25) א פראטעסט־סיטינג פון דער יוגענד געווידמעט די לעצטע שטרייקברעכעריי פון די רעוויזיאניסטען אין א"י. מיט'ן אנטייל פון די ה"ה פראפ. קארמאן, אדוו. ש. טויב, דגני א. א.

AKUSZERKA

E. Tenenbaum

(młodsza)

przeprowadziła się

ŻEROMSKIEGO 25 (dawniej Lubelska)

parter III sień m. 21.

Kino Apollo Kino

Wyświetla
BOŻYSZCZE KOBIET
Iwan Możżuchin
w słynnej kreacji p. t.

SIERŻANT X

SEANSE POPOŁUDNIOWE ULGOWE

W SOBOTĘ 29, NIEDZIELĘ 30

Jaenette Macdonald i Maurice Chewalier
w słynnym filmie

Parada Miłości

Początek Seans. Sobota 1.30 p.p. Niedziela 11.45 i 1.30 p.p.
Ceny miejsc II i III 49 gr. loże 75 gr.

W poniedziałek 31. x.

Uroczysta premiera słynnego filmu który był wyświetlany przez pół roku w Światowidzie w Warszawie
z M. Dietrich, A. May Wong i C. Brock.
w roli gł.

p. t. **Szanghai Express**

ועד בית הכנסת אצל התהסתדרות הציונית וקהל המתפללים מביעים בזה את תודתם החמה

להחברים ה׳ **משה לוקסמבורג** וה׳ **מרדכי פרידמאן**

על העונג הרוחני שהטניקו בתפלתם שלעמל״פ

בימים הנוראים ובימי חג הסכות

ישלם להם ה׳ כפעלם ותהי משכרתם שלמה.

ועד בית-הכנסת
ועד ההסתדרות רציונית
ב ר ר ו ם

עפענטליכע ערקלערונג

אזוי ווי מ׳האט אויף מיר גערעדט, אז איך האב געהאלטען אפען ראש-השנה די יאטקע, ערקלער איך, אויפ׳ן סמך פון א חקירה ודרישה פון הרב **טייטעלבוים** מיט׳ן ועד הכשרות ביי איהם, וועלכע זענען קאמפע-טענט אין כשרות, אז איך האב נישט פערקויפט און נישט געוואוסט, אז מ׳האט פערקויפט אין מיין יאטקע פלייש. יעדער, וואס קען מיך, ווייסט, אז איך האב אזעלכעס נישט געטוהן. די שולד נעגען מיר איז גארנישט בע-גרינדעט. מ׳קאן זיך ערקונדיגען ביי הרב טייטעלבוים.

מיט אכטונג

רפאל מאנדעלמאן פיאסקי 14

⬥ א סיין איינגעארדענט ⬥

איבערצוגעבן גאלאנטעריע - געשעפט

וואס עגזיסטירט שוין 25 יאהר אין סאמע צענטער שטאדט

זשעראמסקי № 1 פראנט ערשטער שטאק

דאס געשעפט האט א איינגעפיהרטע קריסטליכע און יודישע קליענטעלע.

צו ערקונדיגען זיך אויפ׳ן ארט.

מיט אכטונג׳ספול

פירמע **גינצבערג.**

אומזיסטע בעשולדיגונג

היות ווי הרב קעסטענבערג האט אויסגעהערט דעם ה׳ חיים ווייס-באדר, און מיך אלס פראינטערעסירטער צד נישט אויסגעהערט און אויך נישט אנדערע קצבים, איז מיר א וואונדער אויף אייך אלס רב. וואס איהר האט ארויסגעגעבען אחן מיין וויסען און אונטער מיינע אויגען א פסק, וואס קען מיר שאדען ברענגען און מיך קאמפראמיטירען.

זאל די שטאדט וויסען, אז איך בין אומשולדיג.

רפאל מאנדעלמאן פיאסקי 14

אלע יודען

זאלען וויסען אז

דאכאדאווע אדוואלאניסס

ווי אויך **ביטעס** איז אלע ריגירונגס און קאמונאלע אמטען שרייבט זאכליך, פאכמעניש און אמביליגסטען

דאס ביטעס ביורא

„UNITAS"

RADOM, Żeromskiego 34 (w podwórzu)

ZEISS PUNKTAL

Optyk Dyplomowany

Z. WĘGIER

Absolwent Wyższej Szkoły Optycznej w Jenie

RADOM, ul. Żeromskiego 25

POLECA

Okulary i binokle

Wykonanie recept ściśle według przepisów P.P. Lekarzy

Obsługa ściśle fachowa — Ceny b. przystępne

די נייעסטע און שענסטע

„טאפעטען"

אויך צימער-טאפעטירונג

בעדיענט בילינ

פער-קויפט **ש. שטיינמאן**

ראדאם, לובלינער № 21

ביטע זיך צו ערקונדיגען

דאנקזאגונג

איך דאנק זעהר די חשובע און אנגעזעהענע בעלי-הבתים, וועלכע האבען מיר א טובה געטוהן און וואס אינטערעסירען זיך ווייטער מיט מיין גורל.

מיט אכטונג

באשע חעדטהיים

ODCISKI

zgrubiałą skórę i brodawki usuwa bez bólu i bezpowrotnie znany od ½ wieku

KLAWIOL

FABRYKA CHEM.-FARMACEUTYCZNA „AP. KOWALSKI", WARSZAWA

Redaktor i Wydawca CH. HERC — Administracja, Radomer-Kielcer-Leben Radom Szwarlikowska 20